

Euskalgintza sindikalgintzan txertatu (II)

Euskalgintza Sindikalgintza txertatu (II)

«Bertsolaritza eta lana» 4

Maialen Lujanbio

Hernaniarra (1976). Arte Ederrak ikasitakoa. Haur bat zela hasi zen bertsotan eta gazte bilakatu zen Euskal Herriko bertsolaririk onenetakoa. Azken Euskal Herriko txapelketa nagusian txapeldunorde izan zen. Gipuzkoako azken txapelketetan bera izan da garaile.

Unai Iturriaga

Bertsolari durangarra (1974). Hamalau urterekin hasi zen plazaz plaza. 1994 eta 1996ko Bizkaiko txapelketetan txapelduna izan zen eta 2004an, txapeldunorde. Arte ederrak ikasi zituen. Gidoigile, itzultzaile eta idazle lanetan ere aritzen da.

«Lan munduaren giltzak zabalduko al du euskararen etorkizunaren atea?» 44

Kike Amonarriz

Tolosarra (1961). Soziolinguista. Txiste kontalaria. Asisko Urmeneta eta Anton Olariagarekin batera "Euskara lardatzeko manerak" hitzaldi informalararen aurkezlea. Euskararen Aholku Batzordeko kidea. Andoni Egaña eta Joserra Garziarekin elkarlanean "Euskararen Kalitateari" buruzko txostenaren egilea. Argia aldizkarian sustapen arduraduna da.

«Greenwichkoa ez da meridiano bakarra» 56

Koldo Izagirre

Hainbat genero landu dituen idazle pasaitarra (1953). Poeta berrizalea izanik, azken urteotan euskal poesia jasotzeari eta zabaltzeari heldu dio, eta antologia osatzen ari da. Basquepoetry euskal poesiaren ataria izeneko webgunearen zuzendari literarioa da.

© Liburuxka honetan jasotzen diren testuak egileen jabe gopean daude

Argitalpena: Manu Robles-Arangiz Institutua
Barrainkua, 13
48009 BILBO
www.mrafundazioa.org

Inprimaketa: Bilbo Graf (Bilbo)
ISBN: 84-6893527-1

Lege gordailua: 2-1902-05

4. Dokumentua 2005eko urria

Fernando Iraeta

Manu Robles-Arangiz Institutuko zuzendaria

Iaz gurean izan genituen idazle bat, soziolinguista bat eta bi bertsolariek eskaini zizkiguten lanak plazaratzen ditugu “Euskalgintza sindikalgintzan txertatu II” ale honetan.

Helburu bikoitza dugu. Alde batetik, kultur gaurkotasunari lotutako hainbat gai gure lan esparruan jorratzea eta zabaltzea, euskararen erabilpena ziurtatuz, eta ekitaldi haietara bertaratu ez zirenei han esandakoa helaraztea, bestetik.

Greenwichekoa ez da meridiano bakarra titulupean euskaldunon izateari buruzko gogoeta egin zuen Koldo Izagirrek; Kike Amonarrizek *Lan munduaren giltzak zabalduko al du euskararen etorkizunaren atea?* galderari erantzutean, sakon azertu zuen hizkuntzaren egoera eta etorkizuna ziurtatzeko ezinbestekoa dela esparru sozioekonomikoan bere erabilera erreala bermatu. Eta Maialen Lujanbio eta Unai Iturriagak, berriz, *Bertsolaritza eta lana* gaia jorratuz bertso-hizketan aritu ziren Azpeitian, Josu Goikoetxearen eskutik.

Ziur gaude gure eguneroko jardunean eta gure egituretan gauzatzen ari garen euskararen normalizazio prozesuan “akuilu” lana egiteaz gain, gure lau gonbidatuen iritzi, jarrera, eta hausnarketak edonorentzat izango direla interesgarriak eta aberasgarriak.

Bertsolaritza eta lana

Lanean neurritz eta errimatzen

Maialen Lujanbio eta Unai Iturriaga

Gai-jartzailea - Josu Goikoetxea

Josu Goikoetxea:

Hona hemen bi bertsolariak:

Unai Iturriaga, bertsolari durangarra. Langintza honetan urtetan dabilena. Hamalau urterekin edo hasi zena plazaz plaza, eta bertsolaritza lana bada hor dugu haur esplotazio kasu bat. Arte ederrak ikasia, eta mundu laborala ezagutzen du. Uste dut bere anaia bat konpetentziako sindikatu bateko ordezkaria dela.

Maialen Lujanbio, hernaniarra. Hau ere Arte Ederrak ikasitakoa. Hau ere haur bat zela hasi zen langintza honetan, Unai bezala, eta esperientzia handiko bertsolaria dugu. Berak esana da lan mundua ez duela asko ezagutzen, baina intelijentea da eta berehalakoa ikasiko du.

Hiru bertsotan koka ezazue saioa.

Doinua: Erreguetan ari nintzela

M. Lujanbio

Ia den-denak hala izan da
Josuk aurkeztu bezala
Egia da bai ia haur ginela
honetan hasi ginala
urte mordo bat bertso kantari
orain hola, orain hala
eztabaidatu dezagun zer dan
beraz mundu laborala.

U. Iturriaga

Josuk guztiak aipatu ditu
gaztearo ta haurtzaro

Bertso saio hau 2004ko ekainaren 9an eskaini zuten Maialen Lujanbio eta Unai Iturriagak, Josu Goikoetxea gai-jartzaile zela, Azpetiko Enparan Dorretxean. Ezohiko saioa izan zen, Maialenek eta Unai bertsotan ezezik hitz egin zutelako ere. Saioa amaituta bertsolariak eta entzulegoko 30 bat lagun afaltzera joan ziren Pastorkua Jatetxera. Gorka Ojanguren ere bertsotan aritu zen bertan, Lujanbio eta Iturriagarekin batera «ordu extrak» sartuz.

esplotakuntza hitz gogorra da
ni behintzat horretan nago
ume aroan laino artean
urteak nitun igaro
igual gerora sentitu izan naiz
pixkat esplotatuago.

M. Lujanbio

Sarri gustora, sarri haserre
baina ez zazute uste
legean baitan ez sartu gure
hainbeste bertso bertute
hamabost urte esperientzia
ta soilik hoita zazpi urte
funtzionarioak baldin bagina
asko balioko luke.

U. Iturriaga

Seguru askok pentsatu dute
hau dela txantxa galanta
lanari buruz bertsolariek
zertaz behar dute kanta
arrazoi dute agian baina
gaur egun beroa da-ta
esperientzia ez dakit baina
izerdirik ez da falta.

M. Lujanbio

Sarritan joan hara ta hona
ta bapo izerdituta
nahiz ta jendeak lasai kritika
egin gu begiratuta
ikusi eta esaten dute
bat-baten hasi ta buka
nolatan egin litekeen lana
eskuk patrikan sartuta.

U. Iturriaga

Jente askok dio horrela lana
konsideratu litekeen
geroxeago sartuko gara
baden edo ez den esaten
jente aurrean gabilitza behintzat
geure onenak ematen
eta ez gauzak negoziatzen
nunbaiten bulego baten.

Josu Goikoetxea:

Hasteko galdera potolo bat daukat zuentzat. Maiaalen, Unai non kokatzen duzue zuen burua. Zuen edo bertsolariena. Zer leku betetzen du bertsolariak gizarte honetan?

Unai Iturriaga

Ez dakit konkretuki leku bakar bat egokitzerik badagoen. Nik kultur munduaren barruan kokatzen dut. Askotan, lehen zuk erabili duzun euskalgintza hitzaren barruan sartzen dela uste dut, bestela ere kulturaren munduarekin geratzen naiz, euskalgintza abstraktua delako eta udaletxeko euskara teknikariarentzat uztea hobea delako. Gu euskara teknikariak deitzen gaitu eta ordaindu, beraz, ez gara mundu berekoak. Nik uste dut kulturaren barruan, eta indibiduo moduan neure inguruan, eta beste edozein jardunetan dabilen edozeinen moduan, baina gu are gehiago, jende aurrean ari garelako. Gure iritzia jendea aurrean eman beharra dagokigu, eta horrek egiten gaitu berezi.

M. Lujanbio

Nik uste dut zaila dela. Kokatzen saiatzen garenean ere zaila egiten zaigu, puntua ezin hartu. Batzutan goragi joaten gara eta izarrak edo iritzi liderrak ikusten ditugu, kultur munduaren banguardian dagoen jendea. Kolektibo bezala ez dut uste, hala ere, hori denik definizioa. Garrantzia erabat kendu eta oso bajuan jartzea ere ez da kontua, beraz, erdibidean dagoela iruditzen zait. Unai esan duen moduan euskararen munduan sartuko nuke. Jendearekin izaten dugun kontaktua oso inportantea da gure bizitzan. Lekuan lekuko kontaktu hori lortzen denean iritzi eta ideen munduan sartzen gara, eta bertsolariak izan daiteke zirikatzalea herriz herri. Gaiak ateratzen ditu, gaiak aipatzen ditu, jendeari pentsarazi edo azkurea sortzen dio.

Josu Goikoetxea:

Bertsolaritzan lanbidetzat duzue, lana da? Bertsotan herriz herri ibiltzea?

U. Iturriaga:

Ogibidea behintzat bada. Ogia biltzeko bide bada. Xabier Amurizak horrela definitzen zuen bertsolaritza. Hori ezin da ukatu. Goazen tokira goazela ordaindu egiten digute normalean joateaga-

tik. Zuk saio baterako ardura hartzen duzun momentutik derrigor-tasun bat badago. Maila batean behintzat hala da. Guk kobratu egiten dugu egiten dugunagatik gehienetan. Beste kontu bat da kobratzen dugulako egiten dugun edo ez.

Josu Goikoetxea:

Jendearengan badago uste bat: hau da pagotxa! Herriz herri zabiltzate, ondo kobratuz... Baina bertsolariak izango ditu bere ezin eramanak, bere penak...

M. Lujanbio

Hemen penak kontatzen hastea ez da oso... Baina egia da igual jendeak bertsolariaren irudi idealak dituela, ezta? Eta gu horren kontra egitearren edo beste alderdi bat ere badela erakustearren orain dramatiko jarriko ginateke. Egia da badituela bere kargak bertsolari izateak, ezagun samarra izateak... Igual jendeak ikusten du otorduen plazerra: sekulako bazkariak, sekulako afariak... gero pixka bat kantatu eta kito. Askotan, ordea, astuna da denekin hitz egin beharra, denak zuri begira egotea... Norbera nola dagoen asko esan nahi du. Ordu asko dira azkenean. Herri batera joaten gara iluntzeko zortzietan eta goizeko hiruretan itzultzen gara etxera. Eraitza gozagarria da baina azpian badago sufrimentu txiki bat. Ezerezetik sortu beharra, herria ezagutu gabe jendearekin konektatu beharraren tentsioa. Bertigo bat dago beti: ez dakizu asmatuko duzun... Adibidez bertso afari bat baldin baduzu mentalki egun osoa okupatzen dizu, preokupazio hori daukazu. Jendeak ikusten dituen langostino horiek zuk agian ez dituzu hain gustura ikusten. Han sortu egin behar da, asmatu. Horrek esker ona eta plazerra ere, dena ondo ateraz gero behintzat, ederra da, handia da bertsolariarentzat.

U. Iturriaga:

Nik gauzatxo bat. Mila gauza esan daitezke eta bertsolari bakoi-stza mundu bat da, ezta? Gaur hemen guk baino gehiago dakienik ere badago. Joxe Agirrerri irakurri nion Uztapidegatik hau esaten: bi momentu zeuzkala onak bertsolariak. Bat saio baterako deitzen ziotenean beragatik gogoratu zirelako, eta bestea kobratu eta aldegiten zuenean. Orduan hirugarren bat ere egon daiteke, ezta? Hor, hala ere, ikuspegi desberdinak daude. Gaurko saioak ez dauka bertso afari baten antzik, adibidez. Ez gaude negar egiteko moduan baina guk ere batzutan egiten dugu.

Josu Goikoetxea

Zuek bertsolari profesionalak zarete. Hortik egiten duzue urtea. Beti hari batetik zintzilik. Elitekoa izate hori, famatu izate hori... nola bizi duzue hori? Beti jendearen aurrean zaudete. Beti kritika-
ren miran. Jendearekin duzuen tratu hori nola bizi duzue? Hori ere
ogibidearen parte izango da, ezta?

M. Lujanbio

Hori ere denok diferente biziko dugu, noski. Lehengo zaharra-
goek eta guk eta gure ondorengoek ere desberdin biziko dute. Ez
dakit topikoa den, baina esaten da lehengo bertsolariantzat bertsoa
bizimodua zela. Eta gurea ez dela gugan hainbeste dagoena, guk
egiten duguna baizik. Gure zati bat, baina ez gure bizimodu bat. Eta
hor badago klabe bat. Bere burua bertsolariantzat daukanak eta hori
bere bizimodu bezala bizi duenak jendea aurrean jarrera bat dauka.
Niri behintzat kostatzen egiten zait hori eramatea. Zer pentsa asko em-
aten dit. Zuk egiten duzun gauza batek ekarritako ondorioa da. Nik
behintzat ez dut nire bizimodu bezala ulertzen.

Josu Goikoetxea:

Bertsolaritza bizi daiteke? Ondo bizi daiteke?

U. Iturriaga

Beste edozein lanbidetan bezala, segun eta zenbat irabazten
duzun.

Josu Goikoetxea

Gai bat jarriko dizuet. Zu, Unai, bertsolari profesionala izan zara
urteetan zehar. Etorkizunean kokatuko gara. Bertsolari famatua,
sonatua, bikaina, eta bertsoari eskaini diozu bizitza guztia. Baina
bertsozaletasuna lurpera erori da. Ia inork ez du bertsoa jarraitzen,
eta lehen hari batetik zintzilik bazeunden, orain hari hori puskatu
egin da, eta orain ez duzu dirurik. Zure lagun eta bertsozalea den
Maialenekin elkartu zara, eta zer moduz zauden galdetu dizu.

U. Iturriaga

Zer moduz bizi naizen
galdezkahasi zara zuzen-zuzen
garai batean hobeto baina
hura aspaldi joan zen
neure burua hornitzeko ere
jada ez zait ailegatzen

ta harrotasunak ez dit uzten
inori ezer eskatzen.

M. Lujanbio

Orain lur jota, orain hain triste
lehengo famaren bitxoa
nolatan izar bilakatu zan
gure mutiko txintxoa
gauza bakarra egin zenuen
hura zure kapritxoa
zure aparretan ez al zeneukan
konfiantza haunditxoa.

U. Iturriaga

Nire aparra hain haundia zan
pentsa bertan itotzeko
makina batek pentsatuko du
beherago ta hobeto
izandakoak izango dula
gero ere bizitzeko
baina inork ere ez du ordaintzen
batallitak entzuteko.

M. Lujanbio

Aizu zu ere orain ez joan
batallitak kontatzera
kolpe bat hartu dezu gogorra
baino mesede da zera
lehen txalotan ibiltzen zinan
aurrera eta atzera
lehen erdi lo bizi zinen ta
orain esnatuko zera.

U. Iturriaga

Esnatzeko erori behar al du
pertsona batek desditxan
gaur gixarajo bat baino ez naiz
lehen kriston tipoa nintzan
bai politikan ta bai kulturatan
dena aldatu da bizitzan
ni asistenta sozialarekin
ta Maialen Jaurlaritzan.

M. Lujanbio

Milaka saio egin zenitun
zure garai onenean
herririk herri bertso kantari
eta beti emanean
bertso bikainak bota ere bai

hala behar zen unean
 estatua bat eingo dizute
 baina hiltzen zeranean.

Josu Goikoetxea

Ez dakit zergatik baina famatu gehienek aipatzen dute bere ama. 2001eko txapelketan bigarren, Gipuzkoako txapela, plazaz plaza erakusten duzun maila, hiru-lau zentimetro gehiago dituzula ematen du, hanka puntetan zabiltzala... ezin sinetsiz baina sinetsita. Eskerrak apar horretatik jeisteko Unai ama ondoan duzun.

U. Iturriaga

Neska egina zaude
 kanta eta kanta
 dirutza ta ospea
 ta egundoko marka
 baina larregi ez zazu
 zuk goratu hanka
 behatzak apurtzeko
 arrisku galanta. (bis)

M. Lujanbio

Bigarrengo postua
 ta lehenbizikoa
 ilusioa nuen
 berebizikoa
 jendearen txaloa
 indar haundikoa
 baina ama ni ez al naiz
 beti-betikoa. (bis)

U. Iturriaga

Beti-betikoa ere
 ezin esan tira
 begietan baduzu
 halako dirdira
 iruditzen zaude
 urruti begira
 aldatu ezin dena
 ama bakarrik da. (bis)

M. Lujanbio

Belodromoko hartan
 hain arpegi alaiz
 eta gero Irunen
 ni patxara lasaiz
 nunahitako saiotik

deitzen didate maiz
oain ez banaiz harrotzen
noiz harrotuko naiz? (bis)

U. Iturriaga

Ni ere harrotzen
Maialen zurekin
zure bertsoekin ta
zure zutabeekin
hortxe idazten duzu
hiru-lau atzekin
ta zure amonatxoak
leitzen ere ez zekin. (bis)

M. Lujanbio

Bertso konturikan ez
dezu nahi goratu
gero zutabeena
parean tokatu
errita eiten didazu
gogor eta altu
ama ez zaitudalako
sekula aipatu. (bis)

U. Iturriaga

Ba bai asmatu duzu
bebingoan alaba
orain urte asko dala
zintudan atara
taxi zuri handi baten
ez ohe ez izara
ta hori kantatzea
baino latzagoa da. (bis)

Josu Goikoetxea:

Hizketan jarraituko dugu? Eseri, eta orain konpetitibitateari buruz hitz egingo dugu. Bada hitz zatar bat bertso munduan asko erabiltzen dena: elitea. Zuek biok elitekoak zarete, bertsolarien banguardia horretakoa. Jakin nahi nuke, dozena inguru bertsolari zabiltzate plaza gehienak betetzen, zuen artean konpetentziarik dagoen. Badakit zuen artean giro ona dagoela baina bolada batez, saio gutxi edukita, ikusita lagunak bertso saio asko egiten dituela, norbera pixka bat baztertuta geratzen denean... Badago zuen artean horrelakorik? Horrela ulertzen duzue?

Unai Iturriaga

Ez, bueno, nire ustez ez. Ez behintzat horretan. Gainera zu gutxiago ibiltzea eta besteak gehiago ibiltzea ez da ez zure esku ezta bestearen esku dagoen zerbait. Horretan, lehen kultura aipatu dut, musikarekin eta beste gauza askorekin berdin gertatzen da. Gu horretan oso demokratikoak gara. Jendeak eskatzen gaitu. Jendeak eskatzen gaitu eta jendeak kentzen gaitu; politikoak ez bezala. Politikoak jendeak jartzen ditu baina gero ez ditu kentzen. Beste gauza bat da txapelketa batean edo tabladu baten gainean egon daiteken lehia. Normalean tokia beste batek irabazten duenean jendeak gustukoagoa duelako izaten da, edo zuk behera egin duzulako, edo mila arrazoienengatik.

Nik ez dut uste hori dagoenik. Beste gauza bat da txapelketa batean gorago joan nahia eta zure bertsoak bestearenak baino hobek direla pentsatzea, baina hori libre da.

Maialen Lujanbio

Nik, Unaik esan duenarekin ados nago. Ez nuke esango konpetentzia gordin bat dagoenik, eta dagoen edo egon litekeen mamu txiki hori uste dut bertsolaritza ulertzeko moduagatik dagoela. Bertsotan aritzea pixka bat gozamenetik baino areagoko aspirazio bat bihurtzen denean... bertsolariaren martxa ulertzeko modua distortsionatzen denean... eta ez plazerragatik edo ez gustuagatik... beste nahi batzuk tartean daudenean, prestigio nahiagatik adibidez, hor sor daitezke konpetentziak.

Josu Goikoetxea

Zuek hogeita hamar urteren bueltan zaudete. Eta bertsolari gazteagoak aritu dira plaza eske. Modu naturalean ikusten duzue hori ala exijentzia gehiegizkoa da?

Unai Iturriaga

Nik uste dut eskatzea gaztearen zera bat dela, ezta? Beste gauza askotan ere gaztetan gehiago eskatzen da edo ozenago eskatzen da gutxienez. Beste gauza bat da eskatze horrekin batera zer egiten den. Nik uste dut gizartean ere askotan gertatzen dela: kamara bat hurbiltzen denean kaleko inkesta bat egitera edozer esaten da, baina gero, ba, erosketako poltsa hartu eta etxera joaten da jendea, ez? Ez da beste inora joaten. Nik uste dut bertsotan ere berdin dela, ezta? Eta plazak oparitu ez direla egiten, batzuri asko lagundu ziguten adibidez, eta hainbesteko laguntza ez dutenek irabazi egin

behar dituztela nolabait, eta irabazten hasteko moduetako bat eskatzen hastea da.

Josu Goikoetxea:

Esaten da egungo gaztetxoak indibidualismorako joera daukate-la. Joera berbera ikusten duzue bertsolari gaztetxoetan?

Maialen Lujanbio:

Nik ez daukat harreman zuzen-zuzena bertso eskolako ikaslee-kin. Harremana bai, baina ez naiz egunero beraiekin egoten. Nik uste dut bertsolaritza dela gauza bat, nahiz eta alde batetik indibi-duala izan, norberak bere sormen txiki hori egin behar duelako aldiro, beti talde lanekoa ere badena. Batetik, saioetan, gaur bezela biren arteko zerbait bilakatzen delako, eta gaztetxoek kasuan ere uste dut bertso eskolak pisu handia duela, ezta? Eta guk bizi izan genuen bertso eskola taldeko gauza bat bezala bizi izan genuen. Gaur egun ez dakit zenbateraino den horrela, baina uste dut oroko-rran horrela dela. Gertatzen dena da, agian, lehen ere esan dut, gaztetxoek aspirazioak edo bertsolaritza ulertzeko modua aldatu egin dela. Ez dakit, bertsolaritza duen prestigioagatik, telebistaga-tik... Nik uste dut hori dela aldatu dena: aspirazioa edo nora begi-utzen duten.

Josu Goikoetxea:

Herrialdeez hitz egingo dugu orain. Konpetitibitateari buruz ari gara. Batzuetan iruditu izan zait herrialdeen artean badagoela hala-ko konpetentzia zuzeneko bat, eta gaurko saioa sindikatu batek antolatuta dagoenez, halako konparaketa bat egingo dugu. Demagun herrialde bakoitzeko bertsozale elkartearen enpresa bat dela. Ez al du ematen bere bertsolariak, hau da produktua, merkatuan edo plazan sartzeko ahalegin handiak egiten dituela eta bere ber-tsolariak sartu nahi dituela kosta ala kosta? Eta herrialdeen arteko lehia sortzen dela batzuetan?

Unai Iturriaga:

Ez behintzat elkartetik bultzatuta. Elkartean ez da lan horretan aritzen. Baina, beno, bestela bai, hori...

Josu Goikoetxeak hitza hartzen du:

Ez diot zentzu txarrean...

Unai Iturriaga:

Ez, ez, hori hor dago ez dakit noiztik... Santi Mamiñeko garaie-tan probintzi banaketa ez zen esistituko baina gerora behintzat, txapelketak egiten hasi ziren garaietatik, bai. Guk adibidez gaztetan bizi izan genuen gure aldetik eta alboko probintziatik ere jaso genuen gure probintziakoak izatearen sentimentua indartzeko arrazoirik. Baina nik uste dut gero hori guztia gainditzen dela zera pixka batekin... ez dena egin behar da hori dena muturrera eramane-ta gaiztotu. Baina bai, nik hori, giputzak, eta giputzak esaten dudanean ez da despektiboa, erabili izan dugu. Hori lehiatzetik dator. Lehenengo bizkaitarren artean lehiatzen da eta gero Euskal Herri mailan. Eta hara burrukara joaten ginen nahiz eta denak lagunak izan. Hori badago, eta gero badago baita, gauza gehienetan bezala, Gipuzkoa probintzia nagusia izatea, eta gainera askotan exportatzailea izan da, eta bueno, horrek sortu ditu bere arazoak baina maila horretan geratzen da. Baina gauza hori sanoa da muturretara eramaten ez bada.

Josu Goikoetxea:

Maialen, zuretzat galdera bat. Gipuzkoarra zara zu, eta konparaketa horrekin jarraituta, zaila da Gipuzkoa bezalako harrobi bat gestionatzen? Aurrera eramaten? Bertsolari asko dago, bertsozale asko dago, herri asko. Jaialdiak egin behar dira txapelketa antolatzen denean... ez da batere lan erreza izango denak pozik uztea.

Maialen Lujanbio:

Nik hitz egin dezaket dakidanetik, hau da, bertsolariak dituzten aukeren aldetik, ezta? Eta nik uste dut Gipuzkoan sekulako bertsolari pila dagoela maila onean ari direnak. Baina lehen aipatu duzun elite horrekin, ba, gertatzen da mila aldiz esan duguna: denentzako plazarik ez dago. Edo ez dago edo ez da eskaintzen behintzat. Nik uste dut hor irtenbidea dela lehen esan dudana: bertsolaritza nola bizi duzun. Gu, Hernanin, bertsolari asko gara eta askok ez dute kantatzen herriz herri ta plazaz plaza, baina jende horrek ulertzen du bertsolaritza oso... gustatu egiten zaie kantatzea, eta disfrutatu egiten dute, eta beraien taldean elkartu eta gozatu egiten dute. Horrek eragiten du saio bila joatea, saioen zain egon gabe edo saioak exijitu ordez bila joaten dira. Zirkuitoak montatzen dituzte, bakoitzak bere saioa. Eta nik uste dut bertsolari asko eta asko dau-den probintzietan hori dela irtenbideetako bat, ezta? Irtenbide bat eta norbere satisfakziorako modu errezena. Bere kontestuan eta

bere gustoko lekuetan aritzea, edo mendi puntan dela, saioak antolatzea hori da onena. Gero beste kontu bat da, eta oso osasungarria, esparru hortatik askok aurrera joan nahi izatea, hau da, Bizkaira kantatzea joan nahi izatea edo zine areto batean kantatzea. Eta hor hasten dira arazoak, baina nik uste dut lehen irtenbidea zuk benetan disfrutatuz sortzea dela.

Josu Goikoetxea:

Gaia: Konpetitibitatea aipatu dugu eta bertsolaritza alde batera utzita, zu, Unai konpetitibitatearen aldekoa zara. Uste duzu konpetentziak ontzen duela lana, hobetzen gaituela langile eta pertsona gisa, eta horren alde borrokatu behar dela. Maialen, zuk, aldiz, uste duzu konpetitibitate horrek pertsona edo langilea estresatu, zapuztu eta ozpindu egiten duela.

Neurria: berezia

Doinua: Uso zuria errazu

M. Lujanbio

Aizazu zu kargu altu
hau ez zaidazu ukatu (bis)
konpetentziak egiten dula
azkar hasi ta bukatu
ondokoari irabazi ta
langilea zurrupatu. (bis)

U. Iturriaga

Nahi du langile lasaia
nahi du astean biko jaia
ta oporretako garaia
ona edo txarra labur ta luze
hori ez da baina gaia
konpetentzia da ona izan
ta oraindik hobetu nahia. (bis)

M. Lujanbio

Beti hobetu idian
bazoazela bidian (bis)
nere nekea, nere ametsak
ilusioa agian
hiru hitz hoiek sartzen al dira
jauntxo zure hiztegian? (bis)

U. Iturriaga

Sartzen ditut hiztegian
ta gehiago ere agian
sinisten baitut egian

ilusioa nork bere barne
dakarren belaunaldian
ta horrelakorik ikusi al duzu
inoiz Foru Aldundian? (bis)

M. Lujanbio

Foru Aldundian kontra
zaude kristorenak jota
eta neri bost inporta
langile denak esplotatzea
hori da zure borroka
(zinta bukatu egin da)
...egin eta bota.

U. Iturriaga

Erreza da esatea
ondokoai atakea
hitzez bai behintzat kolpea
konpetentziak sustatu ohi du
buruai eragitea
zure esku dago muki hoiekin
pegamentua egitea. (bis)

Josu Goikoetxea

Gaia: Gai hau ere ez dago zuzenean bertsolaritzarekin lotuta dago. Zu, Unai, kokoteraino zaude herrialdekeriekin: Gipuzkoaz, Bizkaiaz, Nafarroaz, Arabaz, Lapurdiz eta Zuberoaz... Ikuspegi nazionala daukazu zuk, eta erakunde guztietatik kenduko zenituzke herrialdeetako ordezkariak, eta bakarra jarri: Euskal Herrikoa. Zuk, ordea, Maialen, uste duzu herrialde horietako ordezkariak ezinbestekoak direla.

Neurria: zortziko handia

U. Iturriaga

Hamaika ordu joaten dira
txikikeriez hizketan
problematxo bat omen dagola
Araba Errioxa bueltan
Baxe-Nafarron ez dakitela
sei puntukoan bertsoetan
eta ez dakigu nora goazen
ta ezta ere zein bidetan. (bis)

M. Lujanbio

Bai Gipuzkoan ta bai Bizkaian
zenbat jende alafede

Arabán eta Nafarro aldean
 lanean euren mesede
 iparraldean berriz ez dago
 ez norantza ta ez bide
 alde batetik hobe geundeke
 berdintsuago bageunde. (bis)

U. Iturriaga

Nigatik kontu txiki guztiok
 hobe daude hemendik at
 aurrera egin gura badugu
 egin behar da zirt edo zart
 ekialdean esaten zuten
 nazio bat gidari bat
 izenik ez dut emango baina
 proposamena badaukat. (bis)

M. Lujanbio

Antzeman diot zure ideari
 antzeman diot hau marka!
 Dena berdindu nahi zendukeela
 ttipi-ttapa, ttipi-ttapa
 baina denak hain diferenteak
 denak dute euren txanpa
 konpasarekin ingo zenduke
 zuk Euskal Herriko mapa. (bis)

U. Iturriaga

Erabakiak gogorak dira
 baina hartu behar dira beti
 konpasez egin behar baldin bada
 tira karpeta ireki
 bestela sortzen dira arazoak
 baita probintziez beheti
 sekula ados jarriko al dira
 Azkoiti eta Azpeiti? (bis)

M. Lujanbio

Derrepentean eman didazu
 nere aldeko aitzakia
 globalizatzaille bat zera zu
 fina eta egokia
 baldin erabat bateratuko
 balitz Gipuzku partia
 hemen ta Azkoitin ingo genduke
 gure Trebiño txikia. (bis)

ez dakit nola egin
 behar dan geroa
 baina euskera behintzat
 bide onetik doa.

J. Goikoetxea

Orain jendeak dio
 hau bertsolaria!

M. Lujanbio

ta lehen a ze potroak
 entzuten nun ia
 ez det hori asmatu
 hori zan egia
 gauzak aldatu dira
 ona da bidia.

Josu Goikoetxea

Gaia: Unai, beste gai bat, immigrazioa. Hasi gara ikusten plaza-
 tan, lehen ere Gaztelako abizenak ere badaude, baina orain urruneko
 herrialdeetatik etorritakoen seme-alabak bertsoan ikus ditzake-
 gu. Lau errima jarriko dizkizut : beltza, ertza, ezetza edo baietza,
 jendetza.

U. Iturriaga

Urrutiko herritatik
 badator jendetza
 bertso munduak esan
 behar dio baietza
 jakinez gero zer da
 zuria edo beltza?
 Bestela amildegiak
 gertu dauka ertza.

Josu Goikoetxea

Gaia: Euskararentzat inmigratioa aukera ala mehatxua da?

Neurria: hamarreko handia

Doinua: Aita izena kanta beharrak

U. Iturriaga

Egin gaitezen garai bateko
 inmigratioaren kargu
 erdara zuten ta izan dute
 salbuespen batzuk salbu
 baina aberats ta kokatuak

konsideratzen gara gu
ta euskeraren arazo hori
geure baitatik dakargu
aukera eta mehatxu izan
geure eskutan daukagu. (bis)

Josu Goikoetxea

Ia hogeit urte dira Bertsozale Elkarteak sortu zenetik. Esan genezake kultur erakunde indartsuenetako bat dela. Zer indargune eta zer ahulgune ikusten diozue elkarteari?

Unai Iturriaga

Lehendakaria hor dago entzuten eta... ez dakit zer... Nik labur esango nuke, azken batean gure kontuak dira neurri batean, ezta? Indargunea da elkartu garela, ez dakit nola esan, protagonistak eta protagonista izatea posible egiten duen jendea, hau da, bertsolariak eta bertsozaleak elkartu garela elkarte horretan. Eta jende askoren laguntzaz jakin izan da hori elkartzeko eta bereizten, beharbada, naturalki izango litzatekeena ez izaten, alegia, garai batean zen bezala bertsolarien elkarteak. Baina uste dut gaur egun sindikatuak bertsolariengana jotzen hasi dira... onean esaten dut, eta beste asko ere bai, eta nik uste dut bertsolari, bertsozale eta elkartearen inguruan badagoela moda bat, pertsona konkretuen eraginez uste dut gainera, baita elkartearen lanagatik ere baina... Eta espero dut moda eta proiektio hori amaitzen denean jakingo dugula irauten.

Josu Goikoetxea

Uste duzue elkartearen proiektu hori exportagarria dela euskal kulturaren beste esparruetara? Arlo ekonomikora? Sindikatuei buruz ari naiz.

Maialen Lujanbio

Nik uste dut indarguneetako bat-edo badala kulturgintzaren, -*gintza* horiek itsusiak dira baina..., ideia bat, norabide bat. Elkarteak badauka helburu edo norabide bat. Proiektu bat badauka euskara eta kulturaren inguruan: zer eskaintzen duen eta zer daukan eskaintzeko eta hori nola egin daitekeen jakin du. Eta hori da indarguneetako bat. Hori iruditzen zait bai dela exportablea. Batez ere beste kultur esparruetara. Gero elkartean ematen dena da lan profesionala eta borondatezko lanaren nahasketa bat, oso interesgarria, batez ere gaur egungo munduan, borondatezko lana krisian

dagoela esaten delako. Identifikazio handia dauka horren inguruko jendeak eta uste dut identifikazio horrek pizten duela ilusio bat, ezta? Eta norabide bat ikusteak eta zerbaiterako ari zarela. Enpresa eta sindikatu mundu horretan, ordea, ez nintzateke ausartuko ezer esaten.

Unai Iturriaga:

Sindikatuetan, enpresetan ez dakit, baina alderdi politikoetan eta euskara elkartean ematen den gauza bat da. Moda moda da, ez dezagun larregi hitz egin, doala aurrera eta tira. Ez da asmatu den gauza bat, lehen ere hor egon baita, baina alde bateko eta beste indarrak ondo elkartzen direnean gauzak aurrera doaz.

Josu Goikoetxea:

Altxa berriro. Azkeneko gaia jarriko dizuet. Gaurko saioaren errepasoa egingo dugu. Zuek, biok, entzule artean egon zarete bi sindikalista zarete. Egizue balorazioa.

Neurria: zortziko txikia

Doinua: Haizeak bidali du

<i>M. Lujanbio</i>	Zerbait esan dutela igual uste dute
<i>U. Iturriaga</i>	behintzat mantendu dute burua hain tente
<i>M. Lujanbio</i>	hoiek kantatzen dute lau txaloren truke
<i>U. Iturriaga</i>	zer ez den egin behar azaldu digute.
<i>U. Iturriaga</i>	Guri erakustera horra hor gazte bi
<i>M. Lujanbio</i>	esperientzi haundirik ez dute ageri
<i>U. Iturriaga</i>	Iturriagak behintzat bazun nahiko izerdi

- M. Lujanbio* nik buzo bat emango
nioke horreri.
- M. Lujanbio* Izerditu egin du
baina mugitu ez
- U. Iturriaga* horrelako sistema
eukiko du berez
- M. Lujanbio* lanerako ez dauka
hainbeste interes
- U. Iturriaga* alde ez dute ezer esan
ta kontra ere ez.
- U. Iturriaga* Uste nun gogorrago
zela Iturriaga
- M. Lujanbio* urteak pasa dira
bigundu al da ba?
- U. Iturriaga* Pasatuko ote zan
LABetik ELAra
- M. Lujanbio* patillak eite'iote
buru hortan karga.
- M. Lujanbio* Horrek ez daki zer dan
lana egitea
- U. Iturriaga* ogibidea dio
eta guk pikea
- M. Lujanbio* fama karga omen dala
ai Jainko maitea!
- U. Iturriaga* Daki zer dan buruai
asko eragitea.
- U. Iturriaga* Baina burutik ez da
ogirik atera
-

-
- M. Lujanbio* hoiek tablauan gora
ta tablauan behera
- U. Iturriaga* sarri begira daude
patrika aldera
- M. Lujanbio* ta beltzean kobratzen
omen da gainera.
- M. Lujanbio* Hoiek ohartu gabe
aberastu dira
- U. Iturriaga* gu tontoen moduan
txaloka begira
- M. Lujanbio* hartu sobrea eta
patrika erdira
- U. Iturriaga* espektakuloa ta
farsa da argi da.
- U. Iturriaga* Pako Aristik arrazoi
izango ote zuen
- M. Lujanbio* parasitoak dira
bistan dago hemen
- U. Iturriaga* farsante gaurko gisa
aritu dira lehen
- M. Lujanbio* ta hainbeste prestigio
nola ote duten.
- M. Lujanbio* Badakite bai saltzen
potolokeria
- U. Iturriaga* gure liberatuak
esaten du erdia
- M. Lujanbio* guk kobratuño degu
hoiekin al dia

- U. Iturriaga* gero esango dute bakoitzai beria.
- U. Iturriaga* Baina aizu galdera LAB edota ELA
- M. Lujanbio* ni're despistatuta nago zu bezela
- U. Iturriaga* jakin nahi dut zu zaren LAB edota ELA
- M. Lujanbio* nik nere kontzientzian ondo dut labela.
- M. Lujanbio* Ordezkari sindikal izandu naiz aurten
- U. Iturriaga* ba horrek ere ez du dirurik ematen
- M. Lujanbio* baina a ze patxada gozatu nezakeen
- U. Iturriaga* espabilatu behar halakoren baten.
- U. Iturriaga* Noren alde egiten ote duzu lana?
- M. Lujanbio* Tokatzen danan alde tokatutzen dana
- U. Iturriaga* nausi eta langile beti erdibana
- M. Lujanbio* txaketa aldatzen det bakoitzian bana.
- M. Lujanbio* Tokatzen bada LAB ta gero berriz ELA

-
- U. Iturriaga* pena CCOOrantza
gaur ez zoazela
- M. Lujanbio* baina egingo nuke
badute nibela
- U. Iturriaga* horrelaxe dabilta
dabiltzan bezela.
- U. Iturriaga* Orain ulertzen dut nik
niki gorri hori
- M. Lujanbio* ez hau ulertzea're
komeni danori
- U. Iturriaga* txino itxurakoak
ditu bi histori
- M. Lujanbio* txinoek ere dute
orain tripa lodi.
- M. Lujanbio* Denetatik pixkat da
egiten dudana
- U. Iturriaga* bai berriz gaia ekarri
behar dugu gugana
- M. Lujanbio* zuretzako saioa
izan al da zama?
- U. Iturriaga* bueno ba ez dut askoz
nahiago nik lana.
- U. Iturriaga* Zortzi ordu entzuten
gogorra litzake
- M. Lujanbio* gainera ez dutela
ia esaten bat'e
- U. Iturriaga* damutu behar da esana
hemen derrepente

- M. Lujanbio* gu're bertsolari aisa
izango ginake.
- M. Lujanbio* Hoi da mundu guztiak
pentsatzen duena
- U. Iturriaga* ba omen dute tristura
ba omen dute pena
- M. Lujanbio* afaria ederra
danik ederrena
- U. Iturriaga* hartzekotan nahiago
hartu horiena.
- U. Iturriaga* Baina saioa nola
bukatu behar dan
- M. Lujanbio* hementxe ari gera
puntuen iladan
- U. Iturriaga* ez ditzagula hartu
bi horiek kargan
- M. Lujanbio* ta txalorik ez degu
entzuten pasadan.
- M. Lujanbio* Txirrinak joko du ta
akabo gaukoa
- U. Iturriaga* igual orain kafe bat
ta makinakoa
- M. Lujanbio* benga fitxatu eta
goazen ba kanpoz
- U. Iturriaga* nunbaiten erre behar
dugu tabakoa.

Josu Goikoetxea:

Zerbait galdetzea nahi balu norbaitek. Galderaren bat hitzez edo bertsoz erantzuteko? Ez? Tira, ba, agurra. Eskerrik asko denori

Manu Robles-Arangiz ikastetxearen izenean eta txalo bero bat Unai Iturriaga eta Maialen Lujanbiori. Agur bana.

Neurria: berezia

Doinua: Sorlekua utziz gero

U. Iturriaga

Ordua ez dakit baina
berandutxo dirudigu
esan beharrekoak esan
zentzuzkoak bi edo hiru
guri sarritan horrelakoak
ondo etortzen zaizkigu
bertsotan pixkat jakinagatik
hizketan ez baitakigu.

Neurria: hamarreko handia

Doinua: Aita izena kanta beharrak

M. Lujanbio

Guk ez ditugu ezagutzen ez
ez torneri ta ez labe
guk ez ditugu hargintzan egin
ez teilatu ez zutabe
lana hitz horrek ze errezelo
jartzen digun parez pare
bertsotan segi nahi degu hola
herririk herri goi ta behe
ahal dala egiten ari garena
lan gisa ulertu gabe. (bis)

BERTSO AFARIA

- U. Iturriaga* Hasi beharko da hala eskatzen
duelako gaurko festak
afari ostean entzun nahiean
daude arrak eta neskak
nahiz ta ez izan gure ardurak
ta ez izan gure kezakak
sindikatu buruzagitzak
eskatu ditu ordu ekstrak.(bis)
- M. Lujanbio* Tratuan bi genitun eta
eingo ditugu dobleak
kobrautakoak omen dirala
guretzako mesedeak
hala're lehen ixildutako
lehenago esan gabeak
ez ziran zuei kritikak baizik
gure intimidadeak. (bis)
- U. Iturriaga* Gure barruan ibili gara
geure laino, geure zeru
guk zer geneukan oinarri eta
guk zer geneukan eredu
baina diote saltsa pixkaten
esperoan hor geunden gu
kaña apur bat eskatzen dute
ba eman egingo diegu. (bis)
- M. Lujanbio* Lehen mehatxuz bota digute
ez degula esan bat'e
deus esan gabe bertso kantari
aitu gerala jo ta ke
esaten zuten bota ba orain
bota orain baldinbaite
sindikalistak ez dakit baino
masokistak bazerate. (bis)
- U. Iturriaga* Guzti honetan tranpa txiki bat
egongo da beharbada
eta Maialen alde aurretik
ondoriorik ez atara

- kantatu dugu enparan eta
gu lasai geratu gara
baina Berrian agertuko da
Maialen ELAkoa da. (bis)
- M. Lujanbio* Seguridade soziala zer dan
ia ez daukat buruan
IRPF ta IVA ere
sigla arrotzak orduan
kotizatzea, konbenioa
zer da ba gure buruan
gu bi martziano baino ez gera
sindikalisten munduan. (bis)
- U. Iturriaga* Apur bat ona igual gehiegi
zara Maialen niretzat
afalosteko hitzak gaur behintzat
ez itzazu hartu aintzat
seguridade soziala eta
holakoak hartu gaitzat
hauek segituan jarri baietz
asesore bat zuretzat. (bis)
- M. Lujanbio* Nere kontuak ez dakit dauden
erdi argi, erdi ilun
deklarazio kontua ere
akaso noizbait egin nun
lan mundua da hain irristakor
hain arriskutsu, hain zurrun
guk hau batere ez ezautzeaz
a ze lujoa daukagun! (bis)
- U. Iturriaga* Baina beraiek gu ezagutu nahi
hori gauza nabaria
prestijiozko lankidea da
gaur egun bertsolaria
ta lehen esan dut prestatzen dabil
desenbarku bat handia
eta mapatik pixkat mugitu
dute hauek Normandia. (bis)
- M. Lujanbio* Beraz Normandia ere dago
lehen baino gertuagoa
desenbarkuan barkutzar batek

ireki dula ahoa
 baina jakizu balantzak dauka
 oso lojika klaroa
 ezkerraldera joaten dana
 gero eskuinera doa. (bis)

U. Iturriaga

Ezkerra edo eskuinaldea
 errez egin leike herren
 baina gu hona etorri gara
 nahiz ta ez eskatu arren
 etorri gara gure Fernandoi
 gustoa egitearren
 ta ez dakigu bibote horrek
 gero ze tranpa dakarren. (bis)

M. Lujanbio

Hitz egiten du nolabait baina
 ez da espresatzen argi
 hiru hitzetan esan nahi luke
 bai hau, bai hura, bai hori
 parra egin dute baina hala're
 jakinminez daude adi
 Unai ze traza hartzen diozun
 Fernandon bigoteari. (bis)

U. Iturriaga

Ez nago ziur baina badakit
 ez dela oso normala
 Institutoan dabil lanean
 bere adinaz ere hala
 entzundakoak entzun ta gero
 pentsatu du berehala
 sindikatuan komentatzen da
 metalezkoa daukala. (bis)

M. Lujanbio

Metalezkoa duen edo ez
 testiguak ez gera gu
 ez jakinetik nolabaiteko
 intuizioa dakargu
 baina herriek ze fama duten
 egiten bagera kargu
 azkoitiarra ta bilbotarra
 bonba bat izan behar du. (bis)

U. Iturriaga

Saio bi eske agertu zen hau
 gaur hilabete baino lehen

ta konbentzitu ere egin gintun
 bazkari baten ondoren
 esan ziguten azken batean
 denok lagunak gara hemen
 ta pentsatu ze ezkerreko
 ta ze abertzale garen. (bis)

M. Lujanbio

(lehen hitza ez da ulertzen) batek ze eragin
 duen
 ez da jakiten bizitzan
 sindikatuek izaera bat
 daukate dakigun gisan
 izaera bat nahiz ta egia
 edota pikoia izan
 zuk baietz esan zenien eta
 orduan lasaitu nintzan. (bis)

U. Iturriaga

Ba jakin ez dala fida behar
 inoiz sindikatuekin
 konpontzen dira langileekin
 eta patronalarekin
 konpontzen dira EAJkin
 ta ezker abertzaleekin
 baina oraindik ezin konpondu
 Zenarruzabeitiakin. (bis)

M. Lujanbio

Hori hala da lehendakari orde
 berak esan zun antzera
 sindikatuekin ez fiatzeko
 esaten dezu bai zera
 LABekoekin zu etxean ta
 ELAekin afaltzera
 bertsolarion sindikatuko
 liberatua zu zera. (bis)

U. Iturriaga

Egia da bai hori azaltzen
 ez daukat oso erraza
 bihar etxera joango naiz ta
 ene a zelako traza
 jan nituela entsaladak ta
 txuletak ta foagrasa
 ta anaiarekin sekula ez naiz
 menutxo batekin pasa. (bis)

- M. Lujanbio** Beraz LABetik juntatuz gero
tripak egiten du galdu
ta ELArekin juntatuz gero
gantz eta mami ugaldu
begira hemen langileria
honek zentzurik ba al du?
Gaur ere hiruk lan egin degu
ta hoita hamarrek afaldu. (bis)
- U. Iturriaga** Bide hortatik jo nahi nuen nik
ta eman didazu haruntza
hor ikusi dut makinatxo bat
txuletai ezinda bultza
gero ardoai hiru-lau trago
basoa inoiz ez hutsa
(ez da ulertzen).
Zinta moztu egiten da.
«B» aldean berriz hasten da.
- M. Lujanbio** ez dakit estetika
derrigorra degun
- U. Iturriaga** garai bateko marka
dute oraindik lagun
- M. Lujanbio** zeinen antza daukaten
esan behar al degun.
- M. Lujanbio** Nik ez det ezer esan
parra egin dute
- U. Iturriaga** bibotea esanda
Maialen zer uste
- M. Lujanbio** zeuek zeuen burua
salatzen dezute
- U. Iturriaga** pixkat gehio matizau
beharko zenuke.
- U. Iturriaga** Beraz sasoian dago
gaur sindikatua

-
- M. Lujanbio* afaritan gutxinez
nibela altua
- U. Iturriaga* badago nagusia
bada gaztetua
- M. Lujanbio* diferente izango da
bihar lanekua.
- M. Lujanbio* Han ez dira izango
horren sinpatiko
- U. Iturriaga* bibotea ez baita
izaten betiko
- M. Lujanbio* ein behar dana agindu
agindu ta kito
- U. Iturriaga* bihar berriro ez dira
afaltzen etorriko.
- U. Iturriaga* Baina ikusten dira
denak irriparrez
- M. Lujanbio* itxuraz zeuden poza
zupatu beharrez
- U. Iturriaga* afiliatze emaitzak
onak dira berez
- M. Lujanbio* gukin kontatuz gero
leudeke aldrebes.
- M. Lujanbio* Gu ez gera afiliatzen
ezta inun ere
- U. Iturriaga* orain arte gabiltza
nahikoa xelege
- M. Lujanbio* mundu laboralean
inun ere ez gaude

- U. Iturriaga* pista bat eman zazu
hemen edo han zaude?
- U. Iturriaga* Baina honi ez diot
ezer aterako
- M. Lujanbio* lanik ez daukat eta
dudatu beharko
- U. Iturriaga* badute ataltxo bat
langabetuentzako
- M. Lujanbio* alegalidadean
ni bizi naiz bapo.
- M. Lujanbio* Gu ez gera oraindik
langile inongo
- U. Iturriaga* bueno ni pixkat banaiz
ta ez nabil ondo
- M. Lujanbio* nik ez det izateko
horrenbeste gogo
- U. Iturriaga* baina ez naiz afiliatu
hemengo ez inongo.
- U. Iturriaga* Azken batean libre
hobeto bizi da
- M. Lujanbio* legerik ez da iristen
gure alderdira
- U. Iturriaga* zertarako egon gu
beste hauei begira
- M. Lujanbio* hauek gu harrapatzeko
desiatzen dira.
- M. Lujanbio* Unai zuk ba al dakizu
autonomo zer dan?
-

<i>U. Iturriaga</i>	garai batean hemen bazebiltzan hegan
<i>M. Lujanbio</i>	nik'e ez dakit ondo ta ez nabil primeran
<i>U. Iturriaga</i>	baina sartuta gaude gu ere zerrendan.
<i>U. Iturriaga</i>	Ta kobratzen digute guri ere kuota
<i>M. Lujanbio</i>	itxuraz pagau behar derrigor dago-ta
<i>U. Iturriaga</i>	beste sindikatu bat behar dugu monta
<i>M. Lujanbio</i>	jendea etor ez dadin berriz gure kontra.
<i>M. Lujanbio</i>	ELAn ba omen daude hainbat bertsolari
<i>U. Iturriaga</i>	begira nago horra hari eta hari
<i>M. Lujanbio</i>	bat urdinez jantzia ezagun nabariz
<i>U. Iturriaga</i>	LABeko aitaren seme ze traizio da hori.
<i>U. Iturriaga</i>	Mundua hankaz gora jarri zaigu hemen
<i>M. Lujanbio</i>	semea ELArako fitxatzea zer den

<i>U. Iturriaga</i>	zuzen gindoazela pentsatuta geunden
<i>M. Lujanbio</i>	ta begira mutila ze lasai dagoen.
<i>M. Lujanbio</i>	Defendituko zaigu puntu batzuekin
<i>G. Ojanguren</i>	zergatik sartu dira oraintxe nerekin
<i>U. Iturriaga</i>	bat behar gendun eta guk ekin zurekin
<i>M. Lujanbio</i>	hor parean zeundela earki zenekin.
<i>G. Ojanguren</i>	Zuek sua piztu ta nik itzali behar
<i>U. Iturriaga</i>	soldata ona duzu ta ez zazu egin negar
<i>M. Lujanbio</i>	hauek eskatu dute hainbeste su ta gar
<i>G. Ojanguren</i>	gurea ez da txarra erakutsi behar.
<i>U. Iturriaga</i>	Ez da txarra hilero ez dala berdina
<i>M. Lujanbio</i>	asteburu batean ein behar jakina
<i>G. Ojanguren</i>	hala're izango da askotxo jakina
<i>U. Iturriaga</i>	nire bizio denak asetzeko adina.

<i>G. Ojanguren</i>	Bizio asko dezu Unai horrenbestez
<i>U. Iturriaga</i>	niretzako nahikoak gehiegi ez ustez
<i>M. Lujanbio</i>	asko asteburutan gutxixeo astez
<i>G. Ojanguren</i>	irabazi asko ta gastatu batere ez.
<i>U. Iturriaga</i>	Bueno beti ez digute ordaintzen afaria
<i>M. Lujanbio</i>	beti gonbidatuta eoten gera ia
<i>G. Ojanguren</i>	hilabete hontakoa bete dezu ia
<i>U. Iturriaga</i>	igual ELA izango da niretzat kabia.
<i>U. Iturriaga</i>	Badakizu oso erraz aldatzen naiz eta
<i>M. Lujanbio</i>	kamaleoia dago jolasez beteta
<i>G. Ojanguren</i>	aldatzeko prest dezu zuk zure txaketa
<i>U. Iturriaga</i>	baina UGT daukat atean kolpeka.
<i>M. Lujanbio</i>	Futbolistak bezela hainbeste oferta
<i>G. Ojanguren</i>	jende denen artean izarra da eta

<i>U. Iturriaga</i>	egin zaite ELAko Maialen zer gerta
<i>M. Lujanbio</i>	fitxaje mediatiko onak gera eta.
<i>G. Ojanguren</i>	Eta beraz zein degu zuek bion klausula
<i>U. Iturriaga</i>	demonstratu ordaintzeko nahiko baduzula
<i>M. Lujanbio</i>	ta inungo hilabetetan ez gero egin burla
<i>G. Ojanguren</i>	ez zera geratuko bakarrik sekula.
<i>U. Iturriaga</i>	Ez noski zuek izanda ehun eta lau mila
<i>M. Lujanbio</i>	zu bat gehiago soilik zinake mutila
<i>G. Ojanguren</i>	baina behingoagatik afilia dadila
<i>U. Iturriaga</i>	zergatik zabiltzate gehiagoren bila?
<i>M. Lujanbio</i>	Guk ez deu kontraturik eduki bizitzan
<i>G. Ojanguren</i>	ni ere garai baten hala ibili nintzan
<i>U. Iturriaga</i>	bueno bi hilabetez kontratua bailitzan
<i>M. Lujanbio</i>	horrekin ezin bizi markes baten gisan.

<i>G. Ojanguren</i>	Langabezia inoiz egon al zarete?
<i>U. Iturriaga</i>	nik neuk iaz pasa nun ia urtebete
<i>M. Lujanbio</i>	ez lan, ez langabezi denetik aparte
<i>G. Ojanguren</i>	hauek ezer ez egin poltsikoa bete.
<i>U. Iturriaga</i>	Ta beste hauek berriz guri harria botaz
<i>M. Lujanbio</i>	mina emanda ere ez dio inporta
<i>G. Ojanguren</i>	dedikatu behar naiz ni ere bertsota
<i>U. Iturriaga</i>	tira esazu zenbat dan ELAkoen kuota.
<i>M. Lujanbio</i>	Bertso saioa eta danak afaltzera
<i>G. Ojanguren</i>	gu ere baikabiltza zueren antzera
<i>U. Iturriaga</i>	ezkerreko abertzale helmuga hortxe da
<i>M. Lujanbio</i>	gaurko afaian fakturan gu biziko gera.
<i>G. Ojanguren</i>	Beraz bizi zarete besteen kontura
<i>U. Iturriaga</i>	hortaz sekula egin ote duzu duda

- M. Lujanbio* gure iturri ona
da euskal kultura
- G. Ojanguren* bertatik bizitzea
guztion helmuga.
- U. Iturriaga* Norbitek ordaindu behar
baitu gaur bufoia
- M. Lujanbio* Jaurlaritzak bai ote
horren arrazoia
- G. Ojanguren* oraindik badaukagu
gu orain sasoa
- U. Iturriaga* nunbaitera lotu ta
guretzat marroia.
- M. Lujanbio* Ez gera adituak
gu lan kontuetan
- G. Ojanguren* hori esan al dezu
Maialen benetan?
- U. Iturriaga* Gorkak asesoratu
behar zaitu gaur bertan
- M. Lujanbio* esplikatu zaidazu
ahal bazu benetan.
- G. Ojanguren* Hortarako ekarri
nomina pare bat
- U. Iturriaga* nire etxean nik askok
papel bat badaukat
- M. Lujanbio* eta zer da normina
nik ez dakit behintzat
- G. Ojanguren* afiliazio nomina
prest daukat zuentzat.

<i>U. Iturriaga</i>	Baina zenbat joango da beste kutxa hortara
<i>M. Lujanbio</i>	hor erresistitzeko behar dute laga
<i>G. Ojanguren</i>	laster joango gera guztiok grebara
<i>U. Iturriaga</i>	baina soldatarekin beti bada ezpada.
<i>M. Lujanbio</i>	Guk greba bihartikan larunbata arte
<i>G. Ojanguren</i>	hoi da militantzia beste dena bat'e
<i>U. Iturriaga</i>	aizu utzi nazazu hortatik aparte
<i>M. Lujanbio</i>	nik lanbata arte ez det kobratuko bat'e.
<i>G. Ojanguren</i>	Iristen al zaizue zeuei bizitzeko?
<i>U. Iturriaga</i>	bizi naiz printzipea baino askoz hobeto
<i>M. Lujanbio</i>	ni gutxiagorekin bizi naiz konpleto
<i>G. Ojanguren</i>	seguru bizi dira gu baino hobeto.
<i>U. Iturriaga</i>	Hau kontratatu dute ia sindikatuan
<i>M. Lujanbio</i>	guri kaña emateko behar dan puntuan

<i>G. Ojanguren</i>	oraintxe jarri naute tenore estuan
<i>U. Iturriaga</i>	laister hasiko dira grebatan kantuan.
<i>M. Lujanbio</i>	Hori litzake oso dibertigarria
<i>G. Ojanguren</i>	baina ez da hala're oso harrigarria
<i>U. Iturriaga</i>	fitxaje bat behar dute gaztea, berria
<i>M. Lujanbio</i>	ta patronalak ezin jarri belarria.
<i>G. Ojanguren</i>	Patronalak sekula ez digu entzuten
<i>U. Iturriaga</i>	zerbaitegatik hori egingo ote zuten?
<i>M. Lujanbio</i>	egin bertsoan eta ia aditzen duten
<i>G. Ojanguren</i>	zuentzat konbenioa baietz lortu aurren.
<i>U. Iturriaga</i>	Patronalan aurrean zabalduta ahoa
<i>M. Lujanbio</i>	ta hitza bere gisa kantatuta doa
<i>G. Ojanguren</i>	bihurtzen bazerate gure bezeroa
<i>U. Iturriaga</i>	hor duzue Lazkano enpresarioa.

<i>M. Lujanbio</i>	Bukatu beharko da gaurko debatea
<i>G. Ojanguren</i>	bihar goizean degu aizu piketea
<i>U. Iturriaga</i>	ba nik lan pixkat badut hori paketea
<i>M. Lujanbio</i>	ez zera azalduko zu hauen artea.
<i>G. Ojanguren</i>	Bera langilea ta bera nagusia
<i>U. Iturriaga</i>	abildadeak badu hor zerikusia
<i>M. Lujanbio</i>	guk gure buruaren ardura guzia
<i>G. Ojanguren</i>	neurria hartu ezkerro ez da itsusia.
<i>U. Iturriaga</i>	Amaitzeko joan dira hemen bertso pila
<i>M. Lujanbio</i>	entzun nahi ez den hura zentsura dadila
<i>G. Ojanguren</i>	hauek esaten dute ixildu nadila
<i>U. Iturriaga</i>	LABera joango gara gehiagoren bila.

Lan munduaren giltzak zabalduko al du euskararen etorkizunaren atea?

Euskararen beharrean, beharrean euskaraz

Kike Amonarriz

SARRERA

Arratsaldeon guztioi.

Iaz, "Euskalgintza sindikalgintzan txertatu" hitzaldi zikloaren berri izan nuenean asko poztu nintzen, herrigintzaren bi esparru horiek elkarrengandik behar baino dezente urrunago egon direlako denbora luzez. Poz bera sentitu nuen eta genuen askok *Egunkariaren* itxiera zela eta, sindikatuiek euskalgintzari babesa eskaintzeko bultzatu zuten elkartasun egunean eta 'La Casilla'ko ekitaldian.

Bertan, solasean ari ginela, honela esan zigun ELAren goi arduradunetako batek: "Lehen aldia da gure sindikatua eta euskalgintza hain hurbil sentitzen ditudana". Esaldia ezin zitekeen adierazgarriagoa izan.

Atseginenez eta arduraz hartu nuen beraz, aurtengo hitzaldi zikloan parte hartzeko Fernando Iraetak egin zidan gonbidapena.

"Lan munduaren giltzak zabalduko al du euskararen etorkizunaren atea?" galdetu dugu izenburuan, eta erantzuna hitzaldian osatuko badugu ere, erantzunaren 'negatiboa' behintzat hasi orduko eman nahi nuke: euskarak ez du etorkizunik izango lan munduaren atea ixten bazaio. Eta herri hau egituratzeko eta eraikitzeko euskara ezinbestekoa zaigunez, horregatik diogu: *Euskararen beharrean, beharrean euskaraz.*

Bi hitzaldi eskaini zituen Kike Amonarrizek gai honi buruz. Bergaran lehena, 2004ko ekainaren 17an Miguel Altuna eskolan, eta Bilbon bigarrena, ELAren egoitza nagusian, 2004ko urriaren 21ean.

Ez dut uste oker handirik egingo dudanik, hitzaldi honetara hurbildu zaretenon artean, konstatazio bat eta asmo bat daudela baieztatzen badut:

- Konstatazioa da, euskararen egoera asko hobetu dela aspektu eta esparru batzuetan. Baina hori esanda, gaineratu behar dugu egin diren ahaleginak egin ondoren, hobekuntza prozesu horrek hutsune nabariak aurkezten dituela oraindik ere, eta esparru askotan ez dugula horrenbeste aurreratu. Lan mundua da horietako bat.
- Eta asmoa, hizkuntzaren normalizazioan aurrera egiteko borondatea da (bestela ez ginateke gaur hemen egongo). Ez dugu, ordea, aurrera nolana egin nahi. Prozesu honen subjektu eta objektu garen herritarrokin eta langileekin batera egin nahi dugu aurrera. Izan ere, prozesu hauek, aldaketa eta egoera berri baten aurrean jartzea suposatzen duten neurrian, tentsioak sortzen baitituzte.

Hizkuntza normalizazioaren prozesu guztiak hausnarketa, eztabaida eta birplanteamenduak eskatzen dituzte.

Konparazio batera, Euskal Herrian egindako inkesta guztiak esaten digute herritarren gehiengoa euskararen aldekoa dela. Baina alde handia dago euskararen alde egotetik, euskaraz egitera (baita alde daudenen artean euskaraz egitera ere). Har ditzagun abiapuntu hauek:

- Gehiengoa euskara erabiltzearen aldekoa da.
- Euskaldunen artean, gutxi dira euskara inoiz erabiltzen ez dutenak.
- Askok dira ordea, euskara erabil daitezkeen egoeratan, erdaraz egiten dutenak.

Egoera hau bistaratzeko, ez dugu urrutira joan beharrik. Hemen gaudenok, erantzun diezaiegun honako galdera hauei, eta konpara ditzagun erantzunak:

- Zuen artean zenbat zarete euskaldunak?
- Zuen ustez, hemen zaudetenen artean, zenbat daude euskararen kontra?
- Eta zuen ustez, hemen zaudetenen euskaldunen artean, zenbatek egiten du inguruko euskaldunekin denboraren erdia baino gehiago euskaraz?

Erantzun hauen bidez, ikusten dugu, lan munduko hizkuntza normalizazioaren gaia oso konplexua dela, faktore askok eragiten

dutela bertan batera, eta borondatea ezinbestekoa izan arren, ez dela nahikoa. Konplexutasun hori aletzen ahaleginduko gara gaurko hitzaldian eta hasteko atzera begiratuko dugu. Gaurko errealitatea ez baita betikoa.

LANA EUSKARAZ EGITEN ZELARIK

Egoera soziolinguistiko hau berria da. Euskal Herriko inguru euskaldunetako lantokietan euskara ohiko hizkuntza zen (idatzizko harremanetatik kanpo). Are gehiago, sindikalgintzaren hizkuntza ere izan zen, neurri apalagoan izan arren. Euskara ere erabili zen paskinetan, mitinetan, edo langile abestietan. Gogora ditzagun Eibarko forjarien bertsoak (Mireia Otzerinjauregi eta Mikel Sangroniz: "Eibar kantuz kantu"2001.189.orria).

Gaur forjariak lana utzita
gatoz guztiok kalera,
labeak oso itzaldurikan
jaikera bat egitera,
maillu, burdin ta gaiñerakoak
botarikan bazterrera
ez degu nai guk berriro sartu
lengo tokira lanera.

Ez badute entzuten
arrazoia ongi,
ematen ezbadigute
behar aña guri;
su emango diogu
Geure fabrikari
eta nagusiaren
Etxe guztiari.

Euskara pixkana-pixkana desagertu egin zen lantegietatik, eta berarekin batera galdu dira lantegietako euskal hitzak eta gure hiztegi sektorialak: aroztegietak hitzak, forjetakoak, oletakoak... Erremintak, makinak eta trepetak ere erdaldundu egin dira; erdal azal eta mamiak hartu dituzte hamarkadetan. Argotari bezala gertatu zaie, kaletik eta lantokietatik desagertu direnean, erdarak hartu du haien tokia eta etxeetan kontzeptu horiek transmititzen ez direnez, ez dira pasa hurrengo belaunaldietara.

Euskara burgesiaren hizkuntza eta langileen internazionalismoa erdararekin lotzen ziren garaiak ere, ez dira horren aspaldikoak,

ordea. Noiz euskaratu zuen bada, Gabriel Arestik "Internazionala"? Zenbatek kantatuko luke euskaraz buruz oraintxe bertan?

Prozesu guzti hau ordea, prozesu orokorrako baten barnean kokatzen da; euskal hizkuntza komunitateak mendetan jasan duen gutxiengotze eta gibeleratze prozesuaren barnean, hain zuzen ere. Euskara aski izatetik, bizirauteko erdara ezinbestekoa izatera doan prozesuan (eta bide batez esan dezagun; ez al gaude jada, bizirauteko ingelesa ezinbestekoa izango den prozesuaren barruan?).

Galera hori 3 norabidetan gertatu da: demografikoki (gero eta euskaldun gutxiago), geografikoki (gero eta lurralde txikiagoan) eta funtzionalki (gero eta funtzio sozial gutxiagotan).

Estatu-nazioaren sorrerarekin batera, estatua merkatu bakarra bihurtzen da: moneta bakarra eta hizkuntza bakarra (Hizkuntza, merkatu bat da). Helburu bateratzaile hori lortzeko (alegia, hizkuntza komunitate desberdinak baztertu eta desagerrarazteko) erabilgaitako bide nagusiak hezkuntza sistema, administrazioa eta ejertzitza izan ziren.

Tokiko burgesiak ere, ez zuen inoiz bertako hizkuntza garatzeko eta nazio hizkuntza bilakatzeko asmo sendorik izan (salbuespenak salbuespen). Hizkuntzaren egoera hain ahula izanik, industrializazio prozesuan gertaturiko uholde migratorioak eta frankismoak ia azken kolpea eman zioten euskarari.

EUSKARA ETA EUSKALDUNAK: ETENGABEKO GALERATIK ITXAROPEN GARAIETARA

Zailtasunak zailtasun, 1960ko hamarkadan hasi eta gaur egunera arte jarraitu duen loratze bat ezagutu du euskarak. Urte hauetako aldaketek eta bilakaerak zapora gazi-gozoa utzi digute orde, botila erdi-betea, erdi-hutsa ikus genezakeelarik, begien aurrean jartzen ditugun betaurrekoen arabera. Euskal gizarteak, gizartemugimenduek, indar politiko-sozialek, erakundeek egin duten lanaren ondorio dira gaur egungo emaitzak eta baita, aipatu ditugun sektore eta eragileek egin beharko zuketenen eta egin ez dutenaren ondorio ere. Gaur egungo euskararen egoera hobea da... baina geundenean gonda, gutxi behar zuen hobetzeko.

Azken urte hauetan, bestalde, euskararen eta euskal hizkuntza komunitatearen egoera eta barne egiturak errotik aldatu dira. Saia gaitezen aldaketa horien dimentsio kualitatiboa eta kuantitatiboa azaltzen.

EUSKALDUNGOA ERROTIK ALDATU DA

Euskaldunak desagertu egin dira

Milaka urtetan existitu diren euskaldunak desagertu egin dira. Jada ez dago euskaraz bakarrik dakien eta euskaraz bakarrik bizi den inor (salbuespen bakanak albuespen). Euskal hizkuntza komunitatea erabat elebidundu da; "denok dakigu erdaraz":

- ❑ Lehenengo aldiz gure historian, hizkuntzaren jarraipena ez dago mekanikoki segurtatuta. Hemendik aurrera, belaunaldi bakoitzaren borondatearen (eta aukera politiko-sozialen) baitan erabakiko da hizkuntza transmisioaren arrakasta maila.
- ❑ Aitzitik, Autonomia Erkidegoan eta Nafarroako zonalde euskaldunetan, belaunaldi gaztea euskaraz ulertzeko -eta gutxi edo gehiago- euskaraz egiteko gai da. Mintzakidearen hizkuntza gaitasunari buruzko zalantza desagertu egin da: "Denek ulertzen dute euskaraz". Belaunaldi honekin denok eta beti euskaraz egin dezakegu, ulertuko ez gaituzten beldurrik gabe (euskararen ezagupenean oraindik ere, hutsu-neak nabarmenak eta oso kezkarriak diren arren).

Euskara batuari esker, lehenengo aldiz gure historia modernoan, euskaldun guztiok elkar ulertzeko aukera sortu dugu, euskalkien arteko inkomunikazioarekin amaituz.

Eta euskaldunen artean, gero eta gehiago dira jatorriz erdaldunak, hiriburuetan edo/eta zonalde erdaldunetan (euskaldunak %20 baino gutxiago) bizi direnak eta erdaraz euskaraz baino hobeto moldatzen direnak. Garai batean, euskaldun gehienek bi gurasoak euskaldunak (era gehienak euskalki berekoak) zituzten. Gaur egun, familietan, ikasgeletan edo lantokietan biltzen diren euskaldunen jatorri linguistikoa oso anitza izan daiteke.

Gero eta euskaldun gehiago gaude:

Euskaldunen kopurua handitzen ari da (Iparraldean izan ezik), euskaldungoaren hedadura Euskal Herri osoan gertatzen ari delarik.

- ❑ Gero eta euskaldun gehiago dago, batez ere haur eta gazte euskaldunei esker.
- ❑ Nafarroan euskaldunen kopurua oso pixkanaka ari da handitzen eta Iparraldean aldiz, behera egin du nabarmen kopuru horrek.

Adin batetik behera ia euskaldun guztiak alfabetatuak dira. Gaur egun lantegietara datozen gazte euskaldun guztiak gai dira euskaraz irakurri eta idazteko.

Euskararen transmisioaz

Euskararen transmisioaren galera galgatu egin da (Iparraldean izan ezik). 2001eko Euskal Herriko Soziolinguistikako Inkestan ("Euskararen Jarraipena III". 2003) honako emaitza hauek aurki daitezke:

- ❑ Euskal Herri osoari dagokionez, eta 16 urtetik gorakoen artean, 'lehen hizkuntza' euskara edo biak izan eta ongi hitz egiten ez dutenak 100.000 pertsona inguru dira. 'Lehen hizkuntza' erdara izan eta euskaraz ongi hitz egiten dutenak berriz, 177.000 inguru. Saldoa positiboa da, beraz.
- ❑ EAEn 16-34 urte bitartekoetan lehen hizkuntza euskara edo biak dituztenen artean, euskara galdu dutenak %2 dira eta zertxobait hitz egiten dutenak %5 (8.000 inguru). Lehen hizkuntza erdara izan eta euskara ongi hitz egiten dutenak aldiz, %25 dira (118.000) eta zertxobait hitz egiten dutenak %24 (106.000)

Belaunaldien arteko hizkuntza transmisioan eten nabarmena egon da. Gazteen eta zaharren euskarak desberdinak dira eta horren kontzientzia hedatua dago. Lan munduan ere, nabarmena da aldaketa hau, arestian aipatu dugunez.

Euskararen erabilpenaz

Joan den mendearen hasieran, lan munduan edo administrazioan apenas idazten zen ezer euskaraz. Euskara erabiltzen zen leku askotan ordea, euskara zen etxeko, kaleko eta baita, lan harremanetako ahozko hizkuntza bakarra.

Gaur egun, euskara funtzio gehiagotan eta leku gehiagotan erabiltzen da; baina euskararen dentsitatea ahuldu egin da, euskaldunon bizitzan. Elebakartasuna iragana da, eta euskaraz bizi nahi dugun guztiok ere, handia izan arren, "proportzio jakin batean" bizi gara euskaraz. Zer esanik ez, lantokietan.

- ❑ Alegia, gehiagok eta esparru gehiagotan egiten dugu euskaraz, baina erdararen presentzia eta interferentzia handiagoarekin.
- ❑ Azken urte hauetako ahaleginik handienak haur eta gazteen euskalduntze prozesuetan inbertitu dira. Eta emaitzak hor

daude. Hutsuneak hutsune, haurrak eta gazteak dira euskararen erabilpenean gora nabarmenkien egiten ari diren adin multzoak. Hala ere, ezagupenaren eta erabileraren arteko alderik handiena ere gazteen adin-multzoan ageri da.

- ❑ Zonalde erdaldunetan, gazteen euskararen erabilpena anekdotikoa da eta presentzia eskas horrek dakartzan arriskuak ezagunak dira: euskararen asignaturizazioa eta eragin kaltegarria euskararekiko motibazioetan.
- ❑ Ez hori bakarrik; euskararekiko guttiz jarrera "ezkorrean" dagoen gazte multzo zabala dugu jada kalean. B edo D ereduetan ikasi arren, euskal mundutik oso urruti dagoena. 15-16 urteko Arrasateko ikasleei emandako hitzaldi batean garbi asko adierazi zidan multzo honetan kokatzen zen ikasle batek: "es que a nosotros el euskera no nos gusta"

Euskararen inguruko motibazio, jarrera eta iritziez

Gazte gehienek (eta baita nagusiek ere) erdarek funtzio komunikatiboa ematen diete eta euskarari aldiz funtzio sinbolikoa eta politikoa. Testuinguru eta jarrera politikoak eragin zuzena du gazteen euskararekiko jarreretan. Nolanahi ere, oro har, hizkuntza desberdinen arteko funtzio banaketa zehatza ezartzen dute. Euskararen alde daude, baina praktikan euskararen "estatusa" bere horretan onartzen da. Iparraldean bereziki baserriari eta iraganari lotua da euskara. (I.Mz de Luna eta K. Berri-Otxoa: "Etorkizuna aurreikusten 99: Euskal Herriko gaztetxoak eta euskara". 2001).

Globalizazioaren eragina esparru askotara hedatzen da: teknologia berriak, eleaniztasunaren zabalkundea, komunikazioaren globalizazioa, lan eta bestelako harremanen mundializazioa, baloreen aldaketa... Eragin horrek bete-betean harrapatu du gazte belaunaldi berria.

Ondorioak

Euskaldunon hizkuntza komunitateak funtsezko aldaketa kuantitatiboak eta kualitatiboak ezagutu ditu bere baitan azken mendean eta azken hamarkadetan. Funtsezkoenen artean honako hauek aipatuko ditugu:

- ❑ Euskararen batasuna eta modernizazioa. Estandarraren sorrera.
- ❑ Euskararen hedapen demografiko, geografiko eta funtzionala, Iparraldean izan ezik.

- ❑ Euskara mintzabide bakar zuen populazioaren desagertpena eta euskara mintzabide nagusi duten pertsonen eta inguru geografikoen murrizketa.
- ❑ Euskaraz alfabetatuta dagoen lehen belaunaldiaren jaiotza.
- ❑ Jatorri erdalduneko euskal elebidunen gero eta proportzio handiagoa.
- ❑ Bere komunikazio jardun osoa euskaraz garatu ahal izateko arazoak dituzten gazte euskaldunen proportzio gero eta handiagoa.
- ❑ Euskarazko kultur produktuen kontsumoaren gorakada galgata eta globalizazioaren eta teknologia berrien eraginez, sortutako komunikazio esparru berrietan euskarak duen presentzia murrizta.

Honek guztiak adierazten digu, euskaldungoaren egitura sakonki astintzen eta eraldatzen duen prozesu global baten aurrean gaudela.

LAN MUNDUA, SINDIKALGINTZA ETA EUSKARA

Hizkuntzen biziraupenaz edo berreskurapenaz ari direlarik, soziolinguistikaren teoriko guztiak bat datoz lan mundua oso esparru garrantzitsua dela aitortzerakoan. Guretzat, eredu erabilgarrirenetako bat izan den Quebec-eko esperientzian ere, lan munduaren frantseseta izan da lehentasun garrantzitsuenetako bat. Euskal Herrian aplikatzen ari garen plangintzek ere asko zor diote Quebec-eko ereduari.

Lan mundua, euskararen normalizazio prozesuan

60ko hamarkadan euskararen aldeko mugimendu soziala indartzen hasi zenean, indar gehiena haur eta helduen irakaskuntzan eta komunikabideetan jarri bazen ere, langile mugimendutik, euskararen erreibindikazioaren aldeko urratsak ematen hasi ziren:

- ❑ Euskarazko eskolak lantegietan eta lan-hitzarmenen barruan.
- ❑ Euskararen erabilpena bermatzeko akordioak.

Azken urte hauetako plangintzak eta literatura soziolinguistikoari erreparatuz gero ere, begi bistakoa da, erakunde ofizialek nahiz gizarte erakundeek sarri nabarmendu dutela lan-munduak euskararen normalizazio prozesuan duen garrantzia:

- ❑ Euskara Biziberritzeko Plan Nagusia

- Kontseiluaren Plan estrategikoa eta Bai Euskarari Plangintzak.
- Mikroplangintzak eta lan munduan euskararen normalizazioa sustatzeko planak eta udalen plangintzak.
- ELA eta LABek bultzaturiko kanpaina... Sindikatuen ahaleginak.

Eta hala ere, oso balantze eskasa egin beharra daukagu. Lan mundua da, euskalduntze prozesuan atzeratuen dabilen esparruetako bat, alderdi askotatik begiratuta. "Gainditu gabeko irakasgai" garrantzitsuenetako bat:

- Lanbide Heziketa da hezkuntza alorrean, esparrurik erdalduz gabea.
- Bibliografia eta testugintza alorrean hutsuneak nabarmenak dira.
- Lan mundura zuzenduriko ikasketa unibertsitario teknikoetan euskararen presentzia murrizta da.
- Euskaraz ikasi eta profesionalki euskaraz prestatutako gazte belaunaldi berria lana erdaraz egitera behartzen da. Gazte askok bere buruari galdetzen dio ea zertarako ikasi duen euskaraz. Lanpostuetarako frogatan ez da aukera berdintasuna bermatzen, euskaraz ikasi dutenekin.
- Mikroplangintzak serio garatu dituzten enpresak oso-oso gutxi dira.
- Lan harremanetan eta errebindikazioetan ere, erdara da nagusi.
- Harreman idatzietan salbuespen dira euskara darabilten enpresak... Material informatikotik hasita, etiketajeraino...

Aldaketa zailtzen duten faktoreak

Euskararen erabilera sustatzerakoan enpresetan aurkitu ohi diren zailtasunen zerrenda egiten hasi eta honako faktore hauek aipa genitzake:

- Inertzia.
- Enpresaren zuzendaritzak ez onartzea / bultzatzea euskalduntze plangintzarik.
- Lana, kanpoko bezeroekin egitea.
- Prozesu hauen kostua.
- Erraztasuna / gaitasun falta.

- Lantegiko euskararen ezagupen/erabilera dentsitatea / giro euskaldunik eza.
- "Markatuta" gertatzeko arriskua edo beldurra.
- Politika aldetiko faktoreak.
- Esparru juridikoak ezartzen dituen mugak.
- Lantegi mailako harremanetan arazoak edukitzeko beldurra.
- Aldaketak suposatzen duen deserosotasuna edo beldurra
- Aginte harremanak eta hizkuntza hierarkiak. 'Goikoa' hobeto moldatzen da erdaraz eta 'azpikoak' berriz euskara maila hobea du.
- Etab.

Faktore horiek garrantzi handiagoa edo txikiagoa har dezakete enpresa edo sektore bakoitzean.

Hemen zaudetenok ere aipa itzazue erdaraz egiteko ohitura edo jokaerari dagokionez, zuen ustez garrantzitsuenak diren faktoreak:

- Sindikatu barruan.
- Lantokietan.

Eta zergatik merezi du ahaleginak?

Hemen zaudeten gehienak, ELAko ordezkariak zarete.

ELA, sindikatu gisa, langileen eskubideen defentsarako sorturiko erakundea da; eta euskal sindikatu gisa, Euskal Herriaren erakuntza ere badu xede, azken urte hauetan ederki frogatu duenez.

Hizkuntza normalizazio prozesuaren aldeko ahaleginaren zergatiaz eta helburuez galdetuz gero («Euskararen alde zergatik eta zertarako?») eta sindikalgintzan jardutearen zergatiaz eta helburuez galdetuz gero («Langileen alde zergatik eta zertarako?»), ohar-tuko gara, erantzunak askotan oso antzekoak direla:

- Mundu justu eta solidario baten aldeko borroka elkartzen ditu euskalgintza eta sindikalgintza.
- Indarraren arrazoiak, kapitalismoaren eta ekonomia globalizatuaren legeek, neoliberalismo basatiak edo intsolidaritateak gobernaturiko mundu batek etorkizun beltza eskaintzen diete langileen eskubideei, baina baita hizkuntza komunitate minorizatuei ere.

Bestalde, euskararen normalizazio prozesuak aurrera egingo badu, nahitaezkoa da euskara lan munduan integratzea. Izan ere, zertarako ikasi euskaraz, gero lana erdaraz egingo bada? Edo zerta-

rako ikasi euskara, lan munduan erabilgarria ez bada? Erabili ohi diren arrazoi nagusien artean hauek ekarriko ditut gogora:

- ❑ Hizkuntza ikasteko motibazioetan, garrantzitsuenak motibazio integratzaileak badira ere, motibazio pragmatikoak erabakigarriak dira, ikasketa prozesuak arrakastaz burutzeko.
 - Lambert eta Tuakert soziolinguisten arabera, hizkuntza bat normalizatuko bada ezinbestekoa da "bizibidea ekonomikoki hobeagotzeko baldintza izatea".
 - Eta Toni Mollak dioenez: "Hizkuntza normalizazioa arrakastaz burutzen da, normalizatu beharreko hizkuntzak balio diskriminatzailea lortzen duenean gizartearen ekoizpen, banaketa eta kontsumo prozesuetan".
- ❑ Hizkuntzaren ikasketa prozesua eten ez dadin ez indibidualki eta ez sozialki. Erabilera bera da hizkuntzaren ezagupenaren berme nagusia eta erabiltzen ez den hizkuntza kamustu eta herdoildu egiten da. Eta erabilera falta honek, hizkuntzarekiko motibazioetan atzera egitea dakar.
- ❑ Ingurunearen nahiarekin bat egiteko; gizartea hizkuntza normalizazio prozesuaren alde azaldu baita, eta ezinezkoa baita hizkuntza normalizatzea, lan munduko erabilpena normalizatu gabe.

Lluis Aracilek zioen bezala, euskaldunon hizkuntza komunitatea, emigratzea mereziko duen komunitate bilakatu behar dugu; eta horretarako, euskara lan munduan integratzea eta lana ere euskaraz egitea funtsezkoa izango da.

ETORKIZUNeko ERRONKA

Erronka hau lortzeko, ezinbestekoa da sindikatuak hizkuntza normalizazio prozesuan inplikatzeko eta lan-munduaren esparruan motore bilakatzea. Kapitala nekez izango baita hizkuntza normalizazio prozesuaren motore (merkatu indartsu bat ikusten ez badu behintzat). Izan ere, lan munduan, sindikatuak ez badute gogor egiten euskararen erabileraren alde, nork egingo du?

Euskalduntze prozesuaren motore izateko ordea, aurrena etxea euskalduntzetik hasi beharra dago. Izan ere, nola euskaldundu lan-tegiak, sindikatua bera euskaldundu gabe?

Badakigu ordea, sindikatuek bakarrik ezin dezaketela helburu hori lortu, eta langileen inplikazioaz gain, ezinbestekoa izango dela administrazioaren eta ahal balitz patronalaren inplikazioa.

Eta horretarako, euskararentzat ezinbestekoak diren baldintza sozio-politikoak sortzeko bidean sakontzen jarraitu beharra dago:

- Euskararen ofizialtasuna lortzea, euskararen eremu osoan.
- Subiranotasunaren aldeko dinamiketan sakontzea, hizkuntza politika beregainak diseinatu eta bideratu ahal izateko.
- Langileen artean euskararen aldeko jarrerak eta diskurtsoak zabaltzea.
- Langileen formazio linguistikoa bermatzea.
- Erabilera planak sustatzea.
- Langile etorkinen integraziorako baldintzak sortzea. Prekariatateari aurre egiteko baldintzen artean integrazio eta formazio linguistikoa ere bai baitago.
- Neoliberalismoaren aurkako nazioarteko borrokan hizkuntza ekologiaren aldeko aldarria zabaltzea.

Azken batean, hizkuntza normalizazio prozesua, kohesio sozialerako, Euskal Herriaren biziraupenerako, eta elkarbizitza baketsurako bide demokratiko gisa planteatzen dugun neurrian, ulertzekoa ez litzatekeena, ELA bezalako erakunde batek erronka honi, ardu-raz eta erantzukizunez ez heltzea litzateke.

Greenwichekoa ez da meridiano bakarra

Koldo Izagirre

Aspaldi barik, gaur egun globalizazioa esaten zaion honek bere mezulariak igorri zizkigun, kontzeptu hurrupatzaile horren azpi-kontzeptuak, mandamentu erraldoiaren lehen berbak. Horien artean egoan, beharbada gomutan edukiko duzue, "mestizaia". Dena zen mestizatu beharra, baina batez be kultura, mestizaiaren kultura sortu behar zen, hori zen modernitatea. Kulturaren mestizatzearen teoria edo, hobeto esanda, inperatibo honen atzean, ordea, antolamendu ekonomiko handi bat dago. Modak ukitzen dituen alor gutziek lantzean behin behar izaten duten suspertu eta aldaketa premian kokatzen dut nik egitura ekonomiko hori, eta aitor dezadan oraindik orain jakin dudala "mestizaia" berba, hain zuzen, antzina-ko ehuleen hiztegitik datorrela, erdia kotoi eta erdia lihoa den oi-hala adierazteko (*misticus*). India, Pakistan eta Nepaldik ekarritako atorrak janzten ditugu, ez bakarrik hemen diseinatu eta han manufakturatutak -*Reebok* edo *Adidas* markenak bezala-, baita bertoko jantzi tradizionalak diren asko eta asko be. Marka eta negozio handien alternatiba erdi hippy legez hasi zena irentsi egin dute orain marka handiek, Milango pasareletara eroan da, lerro barriak zabaldu dira, antimultinazionalen multinazionala sortu da hainbat alorretan, *Natura Selection*, *Natur House* eta enparauak. Biologikotik deusik ez duten bioproduktuez elikatzen gara, ehuneko ehun kotton bereizten dugu, tinde naturalak maite ditugu, kantzerigenoak zirela jakin dugun arte erre izan ditugu lurrin xirioak etxean eta

Hitzaldi hau 2004ko ekainaren 24ean eman zuen Koldo Izagirrek Bilboko ELAren egoitza nagusian. «Pedro Alberdik gomitatuta sobera hitzaldi luzea egin nuen Bilbo Zaharra euskaltegiaren forumean 2002ko urrian; haren moldaketa bat eman nuen 2003ko maiatzean, Azpeitiko Baite elkarteak eskatuta. Haietan esandakoaren zati bat artikulu gisa argitaratu nuen Jakin aldizkariko 142 zenbakian. Beste zatia Manu Robles Arangiz Fundazioak antulaturiko hitzaldi zikloan eman nuen, Fernando Iraetak gomitatuta, 2004ko ekainean. Haren idazketa da testu hau, handik hona harturiko zenbait oharrekin. Hala ere, nik orduan zelan edo halan adierazia ondo baino hobeto dauka esana Joxe Azurmendik, Ignacio Aiestaran-en Munstro Abertzalea poema liburuari eginiko epilogoan (Elkar, 2003).»

Bartzelonako zulo batean eginiko mozerro afrikar bana daukagu denok gelaren batean eskegia, hori bai, euskaraz polito ekian malinke edo banbara bati erositia, eta zelan ez, prezioqueta behar moduan egin ostean. Maitagarriak gara, aniztasuna maite dugulako. Gaur edonork eroan dezake tatuai bat, ez da preziso marinela edo lejonarioa izatea; gaur edozein mutilek daroa arete bat belarrian, ez da preziso Cabo de Hornos iragan behar izana, bestelako itsasotan nabigatzen dugu, zer axola du itsasontzi batean kulunkatzen ez badaki be? Gaur edonork eroan dezake orkatileko bat zilarran edo urrean, zer ardura du jatorrian burdinazkoa zela, zepoa esaten zitzaioela eta presoek pairatu behar zutela ez jakiteak? Presoak aipatuta... Txilborra agerian ibiltzea maite dute orain neskato askok. Mutilek hasi zuten aurrena joera hori, galtzak erdi arrastaka eramatearena, mokor gainean eutsita, gerriko barik. Moda da, dinot. Bada moda hori Bronxeko gaztetxoek ekandu batek dator, eta ohitura hori presondegitik, presoek gerriko bako praktikak errotan garaitik. Presoekiko atxikimenduz ete daroa neskatoak txilborra agerian? Ez, moda delako daroa; horixe dugu kontsumismoaren logika: originaltasuna eskainten digu, baina denok-bat izatekotan. Noizbait, beharbada, presoekiko atxikimendua be moda izan liteke, ez gara leku txarrean bizi. Che Guevara daroagu kamisetan inprimaturik: Che Guevarak sortu gura zuen "gizaki barriak" Che Guevara eroan behar luke kamisetan? Pertsonalitatearen gurtzak ordezkatu du nortasunaren lantzea. Aizkora pare bat, sugea ez daukan aizkoraren eta ez mailurik ez higitairik ez daukan gurutzearen antzeko zerbait rock taldearen ikurra. Kantuak, rockari dagozkion moduan, indartsuak, apurtzaileak zelanbait esatearren. Letrak, barriz, eslogan hutsak: haiek ala gu, hu hau gara, harro gagoz. Kultura barrikoak gara, geure identitate globalizatuak sinboloen banalizazio batean hartu du funtsa, eta horren adibiderik biribilena euskal arropagintzak emon du, kamiseta eta alkandoretan egin ohi diren aldarri idatziak ergelkeria sasipoetikoa bihurtuz: "loreak mendian".

Mestizaia hori musikan obratu zen gogor, eta ondorio ezin ho-beagoz. Ondorio komertzialak, gura dut esan. Dena bihurtu zaigu, barka ene belaunaldiari dagokion erreferentzia bat erabiltzea, Biafrako umeen aldeko kantaldi erraldoi bat. Erreferentzia gaurkotuago bat nahi baduzue, aski dugu Tailandiako itsasikarak Mendebaldean sortu duen sentimendu uholde zikina aipatzea. Begira dezagun gure saltegi handietan, egin dezagun osteratxo bat diskoak dagozen eremuan. "Nazionala" jarten duen atalean gure naziotik ezer ez duten produktuak idoroko ditugun bezalaxe -salte-

gia nazionala izanagatik-, txartelak adierazten duenaz haratago, barnago jo beharko dugu "Etnikoa" dinoen atalean zer aurkituko dugun zehazteko. Ozeania, Asia, Afrikako garauren batzuk aurkituko ditugu, multinazionalak bideratutako hirugarren munduko artista handiak, Salif Keita, Omar Faruk, Ali Farka Turé, Fairuz... eta hauen ondoan polifonia kortsikarrak, Alasdair Fraser, I Muvrini, Allan Stivel, Antilletako erritmoak... Grosso modo esan genezake *etnikoa* izenaren pean batzen direla hizkuntza gehiengotueta egiten ez den oro gehi mundu zelta alde batetik, eta bestetik Hirugarren Munduko artisten emaitzak. Eta zinezkotasuna indartu alde, poliziak bere burua ezkutatzeko ez ezik gure balio-eskala aldatzeko be matxinatuaren mozorroa janzten duen legez sortuko dizu multinazionalak azpizigilu "independentea" *Resistencia* izen ederragaz... irrati publiko bateko programa ezagunetik ongi sustatuta. Programa horretan, despedidan, "mundu honetan merezi duen gauza bakarra edertasuna da" dino esatariak. Beste ergelkeria sasi-poetiko bat, edertasunari buruz ez baitzinateke berehalakoan ados jarriko zuek eta Bizkaiko Enpresarien Konfederazioa, berbarako.

Greenwichekoa dela meridiano bakarra sinetsarazi nahi digute.

Modan dago orain, indar handiz, "musika etnikoa". Moda da, ereindako zaletasun bat, baina, nire ustean behinik behin, jende askoren premia sakon batetik etorri da. Identifikatu beharra daukagu, gizarte honek probeta-kume bihurtu gaitu guztiok, eta geure bizitzaren une batean edo bestean sustraidunak garela frogatu nahi dugu, lurrari, geure oilolurrari oratu gura dugu, eta hartan hasten gara aztarrika, nor izatearen zizarean bila. Paristarrak harriturik galdetu izan du, XVIII. mendeaz geroztik, zelan izan litekeen inor pertsiarra (Montesquieu, *Lettres Persannes*, 1721). Orain ordea pertsiarren jakinduria miresten dugu, Omar Kayyan geure kulturaren zati bihurtu dugu, eta ez gara bapere lotsa filosofia sufiaren aparatua literarioaz gozatzeko, Zarauzko taberna ezagun batean XII. mendeko poeta persiar edo irandar honen hitzak daukez ardo botilen etiketetan.

Folklore irlandarra maitatzea modernitatearen ezaugarrietan dago, pab beti bardin eta irlandarretik Bartzelonako euskal taberne euskaldunetik baino gehiago ez daukenak dagoz aparrean gurean. Orain, ahapetik bada be, astiro bada astiro, beste galdera hau hasi gara egiten, baita geure buruari be: zelan izan liteke inor paristarra? Deskolonizazio prozesuaren etapa gogor batean gagoz,

alegia, neokolonialismoa bizi dugula erarik gordinenean, edo, nahiago baduzue, Lenin ekarriko dugu akordura: inperialismoa da kapitalismoaren fase gorena.

Fase honetan ezinbestekoak zaizkigu EEGak, Erakunde Ez Gubernamentalak, Medicus Mundi edo "mugarik gabeko" zernahitarako bolondresak, *Prestige* izeneko urpekontziak ekarri zuen hondamendian parte hartzeko prest ageri ziren borondate oneko inozo guztiek erakutsi zuten moduan. Horiek ditugu XXI. mendeko misiolariak, *Elf* edo *United Fruit Company* edo *Endesa*-ren tropa humanitarioa, "mugarik gabe" leloaren irakurle onberak bihurtzen gaituzten gizon-emakume borondate onekoak gehienak beraiek be, bai, baina injustiziaren bidaide. Mugabakotasunaren ostean dator muga bako ustiaketa, zampaketa, pupuaren trapua eta zauriaren ezkutatzeta. Baina zelan lasaitzen dugun geure kontzientzia, euro-parrok beti prest mesedeak egiteko..!

Datu zaharrak erabiliko ditut, eta horretan dauke gaurkotasuna, bere zaharrear. Mende erdi eta gehiago dute, 1951ekoak dira, eta Estatu Batuetako Meatze Bulegoko aditua zen M. E. W. Pherson-ek eman zituen. Cheikh Anta Diop intelektual wolof handiari zor diodan txosten ospetsu honen arabera, ordura arte egiten zen ustiaketa jarraituz gero, Estatu Batuen erreserbak hauexek ziren:

Burdina, 75 urte
Kobaltoa, 50 urte
Sufrea, 35 urte
Zinka, 20 urte
Burdin gorria, 15 urte
Petrolioia, 15 urte
Bestelako mineralak, 10 urte baino gitxiago

Gaur egun Estatu Batuek ez dauke beren mugapean ez kobaltorik, ez sufrerik, ez zinkarik, ez kobrerik, ez petroliorik (horregatik piztu da Alaskan perforazioak egitearen inguruko eztabaida). Hogeitabost urte barru, burdinarik be ez dute edukiko. Estatu Batuek behar dituzten erreserbak Afrikak daukaz, Asiak daukaz. Zerrenda horretan aipatzen ez den uranioaren kontzentrazioarik handiena non dago? Guk Congo Belga izen barregarriagaz ezagutu genuen horretan, Tintinek "nos encetres les gaulois" irakasten zien baltz ezjakin horien lurraldean. Eta petrolio kontzentrazioarik handiena, non dago? Ez da inoiz egon gerla inperialista garbirik, baina zikineta behintzat, Irakekoa ez ete den zikinena.

Halako zimurrak baldin baeukiezan Estatu Batuek orain mende erdi, zer zirujia ez ete dute egin behar, suspertzeko? Bai, mundua larrutu behar dute bere buruari txertatu gaztetzailak egiteko. Eta halako matoikeriaren aurrean europarrok ez dugu antzerkia besterik egiten, gure ezadostasuna literarioa da, yankien gerlaontziaren atzetik goazen izurdeak gara, eta handik jausten diren hondarrak ditugu jaki. Geuk, mendebaldeko biztanle asegaitzok larrutuko dugu mundua, baina ez dugu kontzientzia arazorik edukiko. Ez ziniko hutsak garelako, ez, mundua larrutu eta desegin aurretik sunsituko dugunaren lekukotasuna hartuko dugulako zintzoro. Horretan ari gara aspaldion. Indio amerikarraren genozidioa mundu mailara ari gara orain zabaltzen -tahinoak sifiliaz akabatu genituen, afrikarrak hiesaz ari gara akabatzen lehenik, gero hiesaren kontrako botika iraungiez-, eta genozidioa egingo dugun arren, ez da etnozidiorik gertatuko, *National Geographic* daukagu munduko kultura guztiak jasotzen. Bihar, paristarrak izatez benetan asper turik gagozanean, edo planeta ahitzen dugunean, disko, bideo eta DVDetan ikusiko dugu zelan izan barriro pertsiar, zelan dantza egin eguzkia gurtzeko, zelan erabili inurri erraldoiak eta geure gerna zauriak kauterizatzeko, zelan biziraun oihanean kanpingasik gabe, zelan konpondu basamortuan egarriak puskatzen gagozanean eta telebistan garagardo publizitaterik ez.

Sekulan baino gehiago dakigu inon diren giza talde, tribu eta etniei buruz. Haien ohiturak, haien bizimodua, haien erritoak... Zein umek ez daki massaiak abeltzain nomadak direla, eta perlatzako lepokoak erabilten dituztela? Umeak ez dakiena da, umeari esaten ez zaiona da perla horiek inportaziokoak dituztela, eta telebistan massai bat ikusteko aukera baldin badu guri esker dela, berari esker, umeari esker alegia: kenyarren eta tanzaniarrengatik balitz, aspaldian akabatuak zituzten banan bana zergak ordaindu gura ez dituzten parke naturaletako ganadu-hiltzaile hauek. Massaiak espezie babestua bihurtu ditugu guk, geure telebista katei eta gure safariei esker. Bitxikeria zaizkigu. Behar ditugu. Duela urte batzuk, *Caja Laboral*-ek bere *Visa*-ren publizitatea egin zuen; behar bezalako publizitatea, hau da, inpaktantea, inpaktua egiten zuena balek legez Gazako umeen gorputzean: Massai batzuk ageri ziren, beren jantzi koloretsuekin, beren lantza eta arku eta geziekin, baita lepokoakaz be, «Visa Euskalduna» inoan plastikozko tarjetatxo bat erakusten zigutela. Massaiak biziko dira exotikoak diren neurrian, exotismo horretan behar ditugulako. Noizbait dantzak filmatu zitzaizkien, gero lehoiaren ehiza, geroago errito inizatikoak, laster tribalismo

faltsu bat beharko dugu, gerlaren sua piztuko dugu beste triburen baten aurka...

"Zibilizatuendako" garai batean euskaldunok izan ginen salbaia ona -bufoia, alegia- dira oraingoz massaiak, inuitak, mohawak, maputxeak... Aspaldi ez dela, Euskal Telebistak autopromozioko espot bat egin zuen, hainbat aldiz pasa dute: oihana, oihaneko soinu durduzagarriak BBCren soinu-libreriatik aretoan ezarritako soinu-efektuakaz, hostajea, adar kraskatzea, pausoak nonbait... horra indio batzuk -"yanomamiak dira!", esango dizu hiru urteko haurrak- guregana hurbiltzen, alegia, kamerarantz hurbiltzen, kameragana, gu gara kamera, horixe gara gu, begi irenselea.

Badatoz yanomamiak kamerarantz, beraz, misil barik hauek yanomamiok, jakina, lantzak eskuan, eta harriturik begiraten digute aurrena, gero irribarre gozo bat egiten dute. Kontraplanoa: ordenagailu mugikor edo mugigarria (erabakiko dugu noizbait) harri batzuen gainean, eta pantailan... bai, pantailan Euskal Telebista, Euskal Telebistaren ikurra, Amazoniako edo hor nonbaiteko yanomamiak edo direnak direlakoak lilurutzen. Zein da mezua? Ezin du bestelakoa izan: "mugarik gabe", horixe ETBk pasatzen ziguna: "mundu osoan gagoz, zokorik ezkutueneraino iristen gara, dena onartzen dugu, euskaraz egiten duten baltzak daukaguz aurkezleetan, oso jatorrak gara, maite ditugu indioak be..."

Muga barik: lehen urrea behar genuen, gero kautxua, geroago zur preziatuak, duela gitxi manganesoa, orain indioak berak behar ditugu *Benetton* munduan bizi garenok, erreserba etnikoak behar ditugu munduan barrena bestelakotasuna onartzen dugula erakusteko, bazter guztietan gizakia beti bera dela sinetsarazteko, gure gizatasuna sanoki zalantzan jartzeko... Gure identitate arazoek biktima bihurtu ditugu lehen munduko ez diren guztiak, eta honen bestez beren etnizitatearen morroi, hori da munduko massai guztien esklabutza barria. Gure fetitxismo horrek marka identitario deskontestualizatuak behar ditu, beren ingurune naturalean adierazten dutenaz futitzen garelako: xenofagia esaten dio honi Natacha Giafferi antropologoak.

Ezertarako behar ez duelako dauka massaiak *Visa* txartela eskuan.

Kamera atzera pasatzen ez diren bitartean behar ditugu yanomamiak.

Eta halandabere... zibilizazioa zer da, zaliagaz eta furxetaz jatea?

Bazen Ugandan, Giscard d'Estaing-ek hain maite zituen esmeraldak emoten zizkion Bokassa diktadore odolgiroaren aurretik Idi Amin Dada izeneko diktadore odolgiroago bat, halan ei zen. Itxiko ahal didazue zalantzan jarten giza-sakrifizioak egin eta umeak jaten zituelakoa, diktadore izatea kontestatuko ez dudan arren. Erreportaia bat egin zioten frantsesek, eta haren dantza be erakutsi ziguten, Idi Aminen dantza tribala, txitxiak agerian, aurpegia margoturik eta lantza bat inarroska. Erreportariak, ausart, hura ete zen lehendakari baten itxura galdetu zioten. Ez zait ahaztu Idi Amin Dadaren irribarre gozo eta ironikoa, ez haren erantzun dialektikoa: "Zer du honek lotsagarritik? Ni ikusia naiz Frantziako lehendakaria iloba baten urtemugan, telebistan... akordeoia jotzen!"

Guretako aldi berean zen interesgarria eta mesprezagarria baltzaren dantza. Estetikoki interesatzen zitzaigun, etnografikoki, ez ordea kulturalki, politikoki. Mesprezagarria zitzaigun, barregarria, lotsakizuna. Salbaiaren ezin erredimitua erakutsi gura genuen, lehendakaria izanagatik. Eta salbaiak, uste gabeen, hauxe esan zigun: "Ni zu bezain zibilizatua naiz", alegia: "Zu ni bezain salbaia zara".

Greenwichekoa ez baita meridiano bakarra.

XX. mende hasieran arte afrikarra deskubritu zuten mendebaldeko artistek: Braque, Matisse, Picasso, Derain, Vlaminck, Gris... aho batez laudatu zuten artista handi ez-akademiko guztiek Parisek kolonietatik ekarritako aberastasun barria. Arte afrikarrak eragin handia ukan du gure pinturaren bilakaeran, eta primitibismoan hartu zuten indar dekadentziara joiazan mugimenduek. Gaur aborigen australiarren pintura dago aparrean Londresen. Duela hilabete batzuk, bere liburua lantzen ari ginela, Malin hartutako argazki bat erakutsi zidan Alberto Inurrategik: han ageri zena Mariscal artista katalanak Bartzelonako olinpiadarako eginiko maskotaren bikia zen... ehunen bat urte lehenago baltz salbaia batek eginak lokatzezko pareta batean!

Behar ditugu, bai, primitiboak.

Oteizaren Arantzazuko frisoa, gure arte erlijiosoaren ikusgarri hori, ez al da Pascua uharteko eta oro har Colonaurreko eskulturaren zordun?

Behar ditugu primitiboak, bai. Primitiboak direlako behar ditugu. Haiengandiko transfusioak behar ditugu aldizka. Kulturak ez du aurrera egiten ez bada kontaktuen bitartez, kulturaren oinarrian

dago inter-kulturalitatea. Besteengandiko transfusioak behar ditugu, bilbotarrek Arratia bezain urgente.

Eta besteek?

Beharbada besteek guk haiengan behar duguna ez beste zerbait behar dute beste batzuegan, alegia, gudan. Besteen premiak gureen aitzikoak, oso bestelakoak, izan litezke. Guztiz barneratua daukagu guk bagarela gauza inorena geureganatzeko gu geu izateari ezertan kalte egin barik. Baina ez dezagula pentsa halako nortasun-egitura berezia daukagun bakarrak garenik: zergatik baltza ez da baltz, baltzari egotzen dizkiogun ezaugarriak beteten ez dituenen? Baltza, uler bedi hirugarren mundua oro har, lehen-gai-tegi bezala interesatzen zaigu, ez gure pareko premiak edo, zer esanik ez, gudaniko transfusioak behar dituen multzo moduan. Guk epe barik barritu behar dugu; haiek ez barritzean oinarritu behar dute, horretara kondenuatu ditugu.

Ez pentsa hirugarrenkeria merkea egiten ari naizenik, hala emoten baldin badu be. Zer da Zuberoa? Benetan, esadazue, zer da Zuberoa? Bilboko AEKren txango bat. Kabalkada, maskarada, pastoral. Kantu bat bortuëtan. Matalasen akordua, menturaz. Horixe da gure Zuberoa. Eta beldur naiz, zuberotarren Zuberoa horixe bera ez ete den. Zer da Urola? Benetan, esadazue, zer da Urola? Inazio lako lotsagabeak ematen dituen bazterra, aizkolarien parajea, apostularien txokoa, euskaldun inkonszienteen erresuma (pentsa zeinen inkonszienteak diren, zezenzaleak dira!). Ez zaizkigu Urola eta Arratia kultuak interesatzen, guk basakeria behar dugu hiengandik: fusilatzen dutenean "Gora Euskadi!" esango duena beste nonbaitekoea da, ez Nuarbekoea. Zer da arratiarra? Jose Arrueren txiste diglosiko guztien heroia. Pueblerinoa, aldeanoa, Barrenkaleko tabernetako bezeroa, arlotea. Horrelan behar ditugu guk Urola, Arratia, Erribera, Zuberoa... Gu, euskaldunok, aldi berean baikara lehen eta hirugarren mundua. Eta hainbesteraino non, gu, euskaldun modernook, lehen munduan eta atertu bako barritzean euskaldunago egiten garenok, hirugarren mundutzat hartzen gaituzten. Guk primitiboak hartzen ditugun bezalaxe hartzen gaituzte gu gehiengotuek. Iazko urrian hiru egun eman zizkioten gure literaturari Salzburg-en, Mozart sortu zen hiri eder hartan dagoan *Literaturhaus* ospetsuan. Zein uste duzue izan zela programaren azaleko irudia? Ba... harrijasotzaile bat. Zein beste irudi etorren barruan? Ba... zestapuntista bat. Halaxe ikusten dute austriarrek *Baskischen Literatur* modernoa.

Mestizaiak, hasieran aipatzen genuen modernitaterako bide bakar horrek, ondorio guztiz prebisibleak daukaz. Batzen ditugu estudioan musikari bi, eta ea zer ateraten den. Trikitilari bat, emon dezagun, eta guitarreiro bat, bere gitarra bragensa eta kabakiñoa joko dituen. Zein da ondorioa? Diska eder bat. Perkusionista malgatxe bat ekarten dugu kantu honetan laguntzeko. Zein da ondorioa? Kantu polit bat. Zein da emaitza? Ezebez, ez dagoalako fusiorik, ez dago kantitateen batuketa dialektikotik etorri behar lukeen kalitatearen maila barririk. Horixe dugu mestizaia. Modernitate inposatu honi ez zaio komeni inprebisiblerik. Barrikuntza maite du, baina ez benetako esperimentazioa.

Euskara, duen ahultasun sozial eta politikoagatik, baldintza ezin hobegotan dago kreoleratzeko. Ez ordea gaztelania eta frantsesa, larderiatsu eta harro ageri zazikigu hauek. Berauek asimilatu egiten dute. Kreoleratze hori inposiblea da, errauste prozesua besterik ez litzatekeelako izango gure hizkuntzarentzat. Mestizaia, esan dizuet, prebisiblea da guztiz. Kreoltzea, barriz -Eduard Glissant martinikararren poetika (*Traité du tout-monde*) hartzen dut orain ahotan-, inprebisiblea da. Trenbideari zor diogu trikitixa, baina ez trenez inportatu genuelako, baizik eta gure ideologo politiko-erlijioso guztien diskurtsoaren kontra, alegia, gure kulturaren patronalaren aginduen kontra euskal peoiek esku artean hartu zutelako trenerako tunelak egitera etorritako ofiziale piamontetarrek ekarri zuten tresna hura. Halakoa da gure sustrai etnikoa, eusko-piamontetarra gitxienez. Gehiengotuek uste dute gu artzainak izan garela atzo arte, eta ez da egia. Gu nabigatzaileak, soldadu alokatuak, konkistatzaileak, emigranteak izan gara. Elgetak eta Sakabik jotzen zuten tresna Piamontetik etorren legez, Zuberoako maskaradako jantziak napoleonikoak dira. Historian bizi izan gara, gure pintoreskismo guztia XIX. mendeko artista "euskalerraco" erdaldunek sortua da.

Norantz egin behar ete dugu, beraz, unibertsal izan behar honetan?

Udalbiltzak banatu zuen Euskal Herriaren Eskubideen Kartaren aurre-txostenean "gizarte multikulturala" eta "gizarte multidentitarioa" aipatzen ziren. Zer gura dugu esan ordea "multikultural" horretaz? Zer adierazo gura da "multidentitario" horretaz? Ez dakit. Susmoak besterik ez daukadaz. Baina argi dago beldur gara. Modari jarraitzen diogu. Beldur gara geure euskaltasunaz. Ez dakigu geu, izatez, kultura askoren sintesia gara. Alegia, ez dakigu benetako kultura bat gara. Edo ahaztu egin zaigu.

Zergatik suntsitu da, kea legez, kultura unibertsalaren kontzeptua?

Halakoa da menperatuon izakera kulturala: uzkurra, koldarra.

Uste dut globalizazioari unibertsaltasuna kontrajarri behar diogula. Urtu beharreko zati izan beharrari, geure asimilatzeke ahalmena. Eta horretarako indartu egin behar dugu. Deskolonizatu.

Greenwichekoa ez da meridiano bakarra.

"Enea territorio okupatua da" dio Urtzi Urrutikoetxeak *Borroka galduetatik gatoz* liburuan; "lurralde okupatua bizi /lurralde okupatua izan" dio Juanjo Olasagarrek *Gaupasak* liburuan. Bata bestearen zordun ete dira? Ez, biek erabilten dute geure oroimenean oso ongi txertatua daukagun esamoldea ("lurralde okupatua") eta irudia (Israelgo tankeak palestindarren etxeak suntsitzen). Ogia erostera irten eta Sarajevo etorri zaio burura Rikardo Arregiri Gasteizen, eta *66 lerro hiri setiatuan* poema sortzen du; Iñigo Aranbarrrik barriz "ezinez gara garena" dio Port Sarajevo poeman. Munduaz elikatzen gara, eta egun, jada, idazle elebakarrak ez dihardu hizkuntza bakarrean, hirutan edo bostetan baizik. Eta ez, esan ohi den legez, aldirori ari garelako itzultzen geure buruan frantsesetik eta gaztelaniatik, ez, une honetan hainbat eta hainbat erreferentzia daukaguzalako baino, geure hizkuntzan emonak ez izan arren, geureak direnak. Ez bi edo hiru, hamarren bat izango dira, oker handi barik, Sarajevo kantagai hartu duten euskal poetak. Gureak ez diren hizkuntzen imaginarioak erabilten ditugu, euskal musikariek rockaren erritmoak erabilten dituzten modu berean. Gaur egun besteen imaginarioak behar ditugu geure buruaren idazteko, aipatu dizkizuedan poemetan argiro ikusiko duzuen legez. Horiek dira egin beharreko mundurakotzeak: geure paisaia mentalaren deskolonizazioa eta gure iruditerian barritzea. Munduko partaide izatea da guk guban bilatzen duguna. Errizoman haziko gara, artxipelagoan, itsasoko uharte eta lehorreko uharten loturan, garen herriren elkartzeko, hartu-emon aberasgarrian, gure nortasuna bestearen premian oinarrituz. Bestea behar dugu gogoan, bestea behar dugu gure mentalean.

Greenwicheko meridianoa ez da meridiano bakarra.

New Yorkeko meridianoa ez da meridiano bakarra.

Parisko meridianoa ez da meridiano bakarra.

Madrilgo meridianoa ez da meridiano bakarra.

Greenwichekoa ez da posibleen arteko meridiano bat besterik. De facto, ibar-burutik hego-burura egin litezkeen semizirkuluen kopurua infinitua da ia, gizakia bizi den puntu bakoitzetik pasatzen da bat.

Bazen nobela baltz bat, ez oso ona, eta hartan zerbitzu sekretu ingeles guztiak jarten ziren dantzan, ez zutelako argitzen ahal atentatu baten zergatia: bonba-leherketak behin eta berrero bape interes ekonomikorik ez politikorik ez eukien lekuetan. Noizbait deskubritu zuten Greenwicheko meridianoa pasatzen den lekuetan ipinten zituela norbaitek bonbak. Ekintza poetiko bat zen.

Garzon jaunaren beldur handirik gabe gomitatzen zaituztet ekintza poetiko eder hori -ez sinboliko hutsa, alegia- praktikatzera: apur ditzagun Greenwicheko meridianoa eta mendebaldeak ezarri gura dizkigun kanon guztiak.

Guztiok gara, izan behar dugu, Royal Observatory bana.

Independentzia horretan nahi gaitu munduak, apur bat ezagutzen gaituen munduak. Guri begira dagoz paristar zuhurrenak, paristar izatez nazkatuak. Baina ez basakeria edo primitibismoa bilatzen dutelako gudan:

*Jonathan, ni zu bezalakoa naiz, apur bat zoro
apur bat kanako, apur bat zulu,
apur bat magrebkume, apur bat euskaldun, apur bat denetik,
Matxinatua, bizirik, zutik.*

Reanaud bezalako paristar artista handi batek behar duen transfusioaren zati bat gara, lehen-gaia emoten diogu magrebkume, judu eta zuluekin batera. Munduak guregandik transfusio mota hori behar duen bitartean salbu gara. Horrela gura gaitu mundu atzariak, molde jakinen aurkako grebalari, eta ez primitibo. Matxinatuak, bizirik, zutik.

Identitate barri bat sortzen ari gara laguntzen, hemen, European, European aurka, gure etnokeria guztien aurka.